

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation

ETNA Mikrokrediit

Anu Laas

Naiste ettevõtlusuuringu aruanne

OÜ Laas & Laas

Tartu 2012

Sisukord

Saateks.....	3
1 Naisettevõtluse toetamine	4
1.1 Teenimisvõimalused.....	4
1.2 Ettevõtlikkuse arendamine	4
1.3 Ettevõtlus Eestis	5
1.4 Ettevõtlustoetused	6
1.5 Mikrokrediit laenugrupile	8
1.6 Võimustamine	9
1.7 Ettevõtlikud naised ja naisettevõtja.....	10
1.8 Naisettevõtja perering	10
1.9 Ajakasutus	11
2 Uuringu meetodika.....	12
2.1 Uuringu eesmärgid	12
2.2 Uurimisküsimused.....	12
2.3 Uuringu meetodika.....	12
2.4 Küsimustik	13
2.5 Tunnused	13
3 Tulemused	13
3.1 Valim ja vastajate profiil	13
3.2 Vastajate vanus.....	15
3.3 Vastanute pere.....	15
3.4 Pereliikmete toetus	15
3.5 Vastanute ressursid.....	16
3.5.1 Haridus ja kutseoskused	16
3.5.2 Täiendõpe	16
3.5.3 Tõine staatus ja töökogemus	17
3.6 Otsustus- ja mõjujõud.....	19
3.7 Vastanute ettevõtluskogemus.....	20
3.8 Takistused ettevõtte loomisel	21
3.9 Laenukogemused.....	22
3.10 Ettevõtluse tulu ja pere raha	23
3.11 Laenugrupis osalemise põhjus	24
3.12 Ootused ettevõtlusalasele nõustamisele	24
3.13 Suurimad ohud seoses laenugrupiga	26
3.14 Võimalikud probleemid projektis osalemisel.....	26
Kokkuvõte ja soovitusel	27
Kasutatud kirjandus.....	28
Lisa 1. Ankeet ja tulemused	31

Saateks

Riigikontroll tõdes 2010. aastal, et perioodil 2004–2009 riigi jagatud üle seitsme miljardi krooni ettevõtlustoetusi ei ole suurendanud Eesti majanduse konkurentsivõimet, oluliselt ei ole suurenenud ettevõtete tootlikkus ja ekspordivõime. Perioodil 2004–2009 toetas riik (EAS ja KredEx) ettevõtteid 57 erineva meetme kaudu. Riigikontroll toob peamiseks toetusmeetmete ebaefektiivsuse põhjuseks Eesti ettevõtluspoliitika kujundamise kehva korraldamist ja vähest sisu (Riigikontroll 2010: 4).

Juba paarkümmend aastat entusiastlikud ettevõtluse ja ettevõtluskonsultatsioonidega tegelevad inimesed otsinud tuge kättesaadava ja taskukohase väikelaenu toetusmeetmele, mis võimaldaks alustada oma äri ja elavdaks väikeettevõtlust. Kahjuks ei ole niisugune meede ettevõtluse tugistruktuurides toetust leidnud, põhiline vastuseis on olnud väikeste summadega väikeettevõtja toetamise administreerimise ebamugavus ja kõrge hind. Eestis on rahvusvahelistest kogemustest õppinud ettevõtlikud naised väikelaenugruppidega tegelenud projektipõhiselt 1990ndate lõpust alates ja Võru-, Viljandi- ja Põlvamaal on loodud mitmed naissettevõtjate laenugrupid.

ETNA Mikrokrediit on Avatud Eesti Fondi (AEF) Kriisiprogrammi toel elluviidav projekt, millega soovitakse toetada maapiirkondade ettevõtlust ja pakkuda ettevõtlusega alustada soovivatele naistele tuge mentorluse, koolituste ja väikese laenuvõimaluse näol. AEF Kriisiprogramm on eriprogramm, mis oli mõeldud kodanikuühendustel majanduskriisiga toimetulekuks ning ühiskonna põhiväärtuste muutmiseks muutunud oludes. ETNA Mikrokrediit on üks viimaseid sellest programmist toetust saanud projekt, mis kestab ametlikult ligi kaks aastat. ETNA Eestimaal partneriks selles projektis on Järvamaal asuv Maaelu Edendamise Hoiu-Laenuühistu. AEF juhataja Mall Hellam usub, et sellel projektil on laiem mõju tervele kogukonnale ja see projekt ei lõpe kindlal kalendrikuupäeval, sest suudab iseseisvalt edasi elada ja tulevikus laieneda.

Käesolev uuring aitab välja selgitada ETNA Mikrokrediidi projektiga liitunud naiste ressursse, töö- ja ettevõtluskogemust, valmisolekut oma ettevõtte loomiseks, koostöökogemust ning ootusi projekti suhtes.

1 Naisettevõtluse toetamine

1.1 Teenimisvõimalused

Sissetulek on oluline, sellepärast võetakse vastu ka palgatöö, millega ei olda rahul. Suuri elumuutusi on raske ette võtta, nii on rahulolematut palgatöötajaid nimetatud mugavustsoonis olijaks. Palgatööst lahtiütlemiseks peaks astuma konkreetseid samme oma ettevõtte loomiseks ja ilma teadmiste ning ettevõtluse tugisüsteemita on raske oma elu muuta. Kuid isegi palgatööd on kõrge töötuse ja majanduslanguse perioodil raske leida. Tööpuudus puudutab eriti valusalt hõreasustusega maapiirkondi. Seetõttu on arenenud riikides mõeldud lisaks ettevõtluse arendamisele arendatud ka toimivaid regionaalpoliitilisi meetmeid.

Tööturul on raske tööd saada nii noortel kogemusteta kui ka vanematel, kuigi kogunud, inimestel. Sageli esineb tööandjatel konflikte naistega, kes soovivad jääda rasedus- ja lapsehooldepuhkusele. Tuleb välja, et kõigis vanusrühmades on tööandja silmis probleeme. Töölesoovija diskrimineerimise vältimiseks oleks hea, kui tööpakkujaid ei küsiks sünniaasta, perekonnaseisu ja laste kohta. Vanuse ja soo tõttu jäetakse kandidaate kõrvale juba CV esitamise avaringis. Nii kõrge töötuse piirkondades kui ka tööandjate silmis mitteatraktiivsesse gruppi kuuluvatel inimestel on üheks väljapääsuks iseendale tööandjaks hakkamine.

Swedbanki Erasikute Rahaasjade Teabekeskuse ja Eesti Konjunktuuriinstituudi 2012. aasta uuring näitas, et kõige olulisemaks sissetulekute kasvatamise eelduseks peetakse oma kvalifikatsiooni tõstmist ja kutseoskuste arendamist. Mõnevõrra rohkem peavad seda oluliseks kõrgeimat sissetulekut teenivad, kõrgema haridusega ning nooremad inimesed.

Ettevõtlus kui oma tulude suurendamise võimalus on võrreldes 2011. aastaga kasvanud peaaegu poole võrra. Iga viies vastaja näeb ettevõtluses sissetulekute suurendamise võimalust. Ettevõtluse kasuks oma sissetulekute suurendamisel räägib paindlikum ajagraafik, suurem tegutsemisvabadus ning huvitavam töö. Seda võimalust eelistavad eelkõige keskealised, kõrgema sissetuleku ja haridusega ning juba töötavad inimesed.

Iga kümnes sissetulekuid suurendada sooviv elanik investeeriks ning müüks tavakodanikuna oma tooteid, milleks on näiteks aiasaadused või käsitöö.

1.2 Ettevõtlikkuse arendamine

Ettevõtlikkus võimaldab teha valikuid, mis aitavad kaasa eneseteostusele ja unistuste täitumisele. Swedbanki Erasikute Teabekeskuse ja Eesti Konjunktuuriinstituudi 2012. aasta uuring leidis, et 40% Eesti inimestest on ettevõtlikud (Swedbank ja KI 2012).¹ Samas näitas see uuring, et ettevõtlikest inimestest soovib pea iga viies (17%) välismaale tööle minna, populaarseima töökohamaana nähakse Soomet.

¹ Uuring viidi läbi augustis 2012. Küsitluse valimiks oli 800 16-aastast ja vanemat Eesti elanikku juhuvaliku alusel. Andmeid võrreldi 2011. aasta veebruarikuus läbiviidud analoogilise küsitluse tulemustega.

Suuremad teadmised ettevõtlusest ja soodne alustava ettevõtluse taristu aitaks kaasa võimalustele leida sobiv teenimisvõimalus oma kodumaal. Eestis on ettevõtlusteadlikkust arendanud noorte seas Junior Achievement programm ja vanemaealiste seas on seda tehtud projektipõhiselt ettevõtluskeskuste, ärinõuandlate ja teiste vabasektori organisatsioonide kaudu, kuid koolitamise ja nõustamise kõrval on puudunud stardiraha. Riiklike ettevõtluse stardiprogrammide vastu läbi EASi ja Töötukassa on huvi olnud programmi võimalustest suurem.

2010. aastal toodi välja noorte tööhõiveuuringu tulemused, millest selgus, et Eestis elavad Euroopa kõige ettevõtlikumad noored.² Päärendson (2010) on seda põhjendanud sellega, et Eestis on juhtivatel positsioonidel noored inimesed ja sotsiaaltoetuste süsteem on kasin.³

Eestis on ettevõtluse õpetamine üldhariduse osana puudunud kahe aastakümne vältel ja alles 2012. aastal ilmus esimene gümnaasiumitele suunatud ettevõtlusõpik „Ettevõtlikkusest ettevõtluseni”. Õpiku esitlusel tõdeti, et ”hea haridus, ettevõtlik suhtumine ja pealehakkamine on täna ja tulevikus igal elualal edukaks hakkamasaamiseks väga oluline”.⁴ Igast ettevõtlikust inimesest ei peagi saama ettevõtjat, kuid ta on tegutseja, kes liigub edasi ja rakendab oma annet pere ja kogukonna heaks.

1.3 Ettevõtlus Eestis

Mikro- ja väikeettevõtete arv on Eestis kasvanud märkimisväärselt. Kui 1995. aastal oli alla 10 töötajaga ettevõtteid kolmveerand kõikidest ettevõtetest, siis 2011. aastal oli selliseid ettevõtteid 93%, mis on üsna sarnane Euroopa Liidus valitseva ettevõtluspildiga ettevõtete töötajate arvu alusel. Võrreldes 1995. aastaga on ettevõtete arv on kasvanud rohkem kui kolm korda, ettevõtete, mittetulundusühingute ja sihtasutuste arv on esitatud **tabelis 1**.

Tabel 1. Eesti ettevõtete, MTÜ-de ja sihtasutuste arv

Sektor	Õiguslik vorm	Arv
Ärisektor	Füüsilisest isikust ettevõtja (FIE)	34022
	Osühing (OÜ)	118752
	Aktsiaselts (AS)	4449
	Teised äriühingud	3582
	Kokku	FIE-d ja äriühingud
Vabasektor	Mittetulundusühing (MTÜ)	32628
	Sihtasutus (SA)	871
	Kokku	Vabakond kokku

Allikas: Statistikaamet.

² Päärendson, E. (2010). Euroopa kõige ettevõtlikumad noored elavad Eestis, Itaalias ja Ungaris, 16. november 2010, <http://www.employers.ee/et/kompetents/meediakajastus/10358-eve-paaarendson-eesti-noored-ettevotlikud-olude-sunnil>, vaadatud 9. novembril 2012. Eve Päärendson on Eesti Töandjate Keskkliidu alaline esindaja üle-euroopalises tööandjate keskorganisastioonis BUSINESSEUROPE.

³ <http://www.employers.ee/et/kompetents/paeevakorral/10328-euroopa-koige-ettevotlikumad-noored-elavad-eestis-itaalias-ja-ungaris>, vaadatud 9. novembril 2012.

⁴ <http://www.ap3.ee/Default.aspx?PublicationId=971ce566-fb57-4d9d-91f7-a1f0a657f066>, vaadatud 3. novembril 2012.

1.4 Ettevõtlustoetused

2011. aastal viis Praxis EASi tellimusel läbi väikese ja keskmise suurusega ettevõtete (VKEde) arengusuundumuste uuringu (Kaarna jt 2012). Uuringu andmetel kasutas nõustamistoetust 28% väikeettevõtetest, kuid 2011. aastal EAS-i kaudu enam nõustamistoetust ei pakutud. Samas vajaks ligi kaks kolmandikku väikeettevõtete juhtidest ettevõttevälist konsultatsiooni. Kuni 10 töötajaga ettevõtetes on saanud koolitust pooled töötajatest, takistuseks peetakse koolituste kõrget hinda ja sobivate koolituste vähesust. Mikroettevõtted sõltuvad sageli juhutellimustest, mis teeb tuleviku planeerimise keeruliseks. Uuringutulemused näitasid, et ettevõtete vaheline koostöö on nõrk, ning seda takistab kõige sagedamini ettevõtete sõltumatuse soov. Peaaegu pool ettevõtetest (47%) seab oma arengu planeerimisel esikohale sõltumatuse, mitte aga koostöövõimaluse, mis võimaldaks jõuda kaugemate eesmärkideni.

Ligi kolmandik (31%) väike- ja keskmise suurusega ettevõtetest on kasutanud aastatel 2009-2011 lisafinantseeringut. Suuremad ettevõtted on seda teinud sagedamini. Lisafinantseeringu olulise allikana on ettevõtjad nimetanud laenu sõpradelt ja perekonnalt (51%), liisingut (48%) ja pangalaenu (37%). Kaarna jt (2012: 50) andmetel on võrreldes varasemate aastatega kõige rohkem suurenenud laenuvõtmine perekonnalt ja sõpradelt. Iga neljas alla 10-töötajaga ettevõtte kasutas pangalaenu tegevuskulude katmiseks.

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EASi) kaudu on võimalik taotleda starditoetust kuni 5000 eurot ettevõtte käivitamiseks, kuid viiendik peab alustajal endal olema, kaetakse vaid 80% põhivara soetamisest ja vähemalt ühe täiskoha peab looma. Eeldusnõuete loetelu on üsna pikk ja inimestele, kelle peres ei ole vaba raha, see toetus ei sobi. 2011. aastal kinnitati alustava ettevõtja stardi- ja kasvutoetuse tingimused ja kord.⁵ Töötukassa pakub töötule ja koondamisteatega töötajale ettevõtluse alustamise toetust (kuni 4474 eurot), eeldusteks ettevõtluskoolituse või majandusõppe läbimine või eelnev ettevõtluskogemus. Võrreldes rahalist toetust pakkuvate stardiprogrammidega on koolitusprogrammide hulk liiga suur, ettevõtluse alustamise programmid ei ole tasakaalus teadmiste ja praktilise abi pakkumise osas.

21. sajandi alguses tundsid väikeettevõtjad, et nendesse ei suhtuta kui võrdväärsetesse partneritesse nii riigiinstitutsioonide, finantsorganisatsioonide kui ka monopoolsete suurettevõtete tasandil. Siis oli probleem, et puudus korrastatud ülevaade ettevõtluse edendamiseks loodud finants- ja toetusmeetmetest ning nende pakujatest (Laas 2003: 13). Tosinkond aastat hiljem on ettevõtlust toetavaid meetmeid poolsada ja informatsiooni kättesaadavus hea, kuid tõdetakse, et toetusmeetmed ei ole olnud piisavalt efektiivsed. 2010. aastal analüüsis Riigikontroll ettevõtlustoetuste mõju Eesti majanduse tõhususele ja leidis, et perioodil 2004–2009 riigi jagatud üle seitsme miljardi krooni ettevõtlustoetusi ei ole aidanud tõsta ettevõtete tootlikkust ja ekspordivõimet. Auditi tulemused kinnitavad majanduseksperptide varasemaid seisukohti, et riigi ettevõtlustoetuste süsteem on kasu toonud üksikutele, eraldiseisvatele (Eesti majandusega vähe lõimitud) ettevõtetele (Riigikontroll 2010). Suunamata ja vähe läbimõeldud 56 erinevat meetet ei anna tulemusi, kui ettevõtluspoliitika on nõrgal järjel.

Miks peaks toetama naisettevõtjaid? Mujal maailmas on juba 1970ndatest alates uuritud ettevõtlust juhi soo alusel ning varastes uuringutes leiti palju sarnasusi nais- ja meesettevõtjate iseloomusomadustes, ambitsioonikuses, võimetes ja ettevõtluspürgimustes. Uuringute arvu kasvades leiti mitmeid erinevusi nais- ja meesettevõtjate motivatsioonis, huvides, juhtimisstiilis, koostööstiilis, läbirääkimisviisides, otsuste langetamise strateegiates, tegevusvaldkonna valikutes ja kasvustrateegiates (Moore 1990). Ameerika teadlased Hisrich ja Brush (1986) leidsid, et

⁵ Alustava ettevõtja stardi- ja kasvutoetuse tingimused ja kord RT I, 01.03.2011, 17. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12916763?leiaKehtiv>, vaadatud 30. oktoobril 2012.

naistel on vähem raha, "kasulikke" tutvusi rahandusringkondades ja tõsiseltvõetavust pankades laenuaotlust esitades, mistõttu võrreldes meestega on naistel suuremaid raskusi oma ettevõtte loomisel ning naiste poolt loodud ettevõtted kasvavad aeglaselt. Viisteist aastat tagasi võttis Brush (1997) kokku naisettevõtjate kohta tehtud uuringud ja rõhutas, et naised ei pühendu täielikult ainult ettevõttele, kui neil on kodus lapsed või mõni hooldustvajav pereliige. Viimasel kahekümnel aastal on paljud uuringud keskendunud töö ja pere ühitamisele ning poliitikal suunatud vajalike eelduste loomisele.

Uuringud on näidanud ka seda, et ettevõtjate kohta liigub müütiline arusaam, justkui oleks tegu osavate rahategijatega ja suurte riskivõtjatega. Tegelikult põhineb ettevõtja edu ikka tarkusel, töökusel ja sihikindlusel.

Euroopa Komisjoni eestvõttel on naisettevõtluse arendamise küsimusega aktiivsemalt tegelenud viimasel kümnel aastal. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee on 2012. aastal kinnitanud arvamuse naisettevõtjate teemal ja sõnastanud teesid spetsiaalsetest poliitikameetmetest ELi majanduskasvu ja tööhõive suurendamiseks.⁶ Tehti neli ettepanekut naiste ettevõtluse arendamiseks:

1. luua Euroopa Naiste Äriomandi büroo Euroopa Komisjonis ja pädevates ministeeriumides;
2. nimetada naiste ettevõtluse direktor/saadik või kõrgetasemeline esindaja Euroopa Komisjonis ja liikmesriikide ettevõtlusministeeriumides;
3. koguda teavet ning esitada iga-aastasi ajakohastatud poliitilisi ja teaduslikke andmeid naiste ettevõtluse kohta;
4. tõhusamalt jõustada kehtivaid õigusakte soolise võrdõiguslikkuse valdkonnas.

Euroopas on loodud on mitmeid naisettevõtlust arendavaid koostöövõrgustikke:

1. Euroopa juhendajate võrgustik naisettevõtjate toetuseks;
2. Euroopa poliitikakujundajate võrgustik naiste ettevõtluse edendamiseks (WES);⁷
3. naiste ettevõtluse portaal.⁸

Mitmetes Euroopa riikides on loodud riiklik struktuur naisettevõtjate toetamiseks. Soomes oli 2010. aastal 82000 naisettevõtjat,⁹ alates 1997. aastast pakub Finnvera iseendale tööandjatele (meie mõistes FIEdele) ja mikroettevõtetele mikrokrediiti kuni 35000 euro ulatuses ja pakutakse abi laenu teenindamisel.¹⁰ Tüüpiline Soome naisettevõtja on iseendale tööandja (70%), tegutseb peamiselt teeninduses (70%), kaubanduses (16%) ja tootmises (7%). Keskmisel Soome naisettevõtjal on hea haridus ja ta on noorem kui keskmine meesettevõtja, 20% naisettevõtjatest on alla 35-aastased.¹¹

⁶ SOC/446 – CESE 404/2012. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamuse teemal „Naisettevõtjad – spetsiaalsed poliitikameetmed ELi majanduskasvu ja tööhõive suurendamiseks”, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee, SOC/446, Brüssel, 4. juuli 2012, www.toad.eesc.europa.eu, vaadatud 9. novembril 2012. Eesti hääleks oli selles arvamuskomisjonis Eve Päärendson Eesti Tööandjate Keskliidust.

⁷ Eestit esindab Kärt Vanaveski MKMst.

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/women/documents/list_wes_members_en.pdf, vaadatud 3. novembril 2012. Kahjuks ei ole Eesti naisettevõtluse edendamise projektidest WES aruannetes aastatel 2007-2010 ühtegi nimetanud, 2006. aasta aruandes on mainitud Valgamaa noorte naiste ettevõtluse alustamise projekti, projekti "Naiselt naisele" ja FEM projekti, milles Eesti partneriks oli ETNA Eestimaal.

http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf_getdocument.cfm?doc_id=3819, lk 19, vaadatud 9. novembril 2012.

⁸ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/portal/index_en.htm, vaadatud 9. novembril 2012.

⁹ Ettevõtjaid Soomes kokku 270000, seega naisi 30%.

¹⁰ <http://www.finnvera.fi/eng/Products>, vaadatud 9. novembril 2012.

¹¹ 2007. aastal oli enamik Eesti ettevõtjatest on vanuses 25-54 aastat, kusjuures tüüpiliselt oli ettevõtja 35-44-aastane. http://www.eas.ee/et/eas/pressikeskus/uudised?option=com_content&view=article&id=2474, vaadatud 1. novembril 2012.

Saksamaal on loodud eraldi riiklik agentuur ettevõtlusega alustavate naiste toetamiseks ja teenindamiseks.¹² See agentuur on ministeeriumite ülene ja seda toetavad oma haldusalast Saksa Föderaalne Teadus- ja Haridusministeerium, Föderaalne Perekonnaasjade Ministeerium ja Föderaalne Majandus- ja Tehnikministeerium. Agentuuri peakorter asub Stuttgart'is, kuid agentuuril on harukontorid liidumaades.

Eestis on naisettevõtjatele tähelepanu pööratud vähem kui kümme aastat. Enne Euroopa Liiduga ühinemist hakati Eestis deklaratiivsel tasemel eelistama naiste poolt loodud ettevõtmisi riikliku ettevõtete stardiabi meetme kaudu, mis oli mõeldud tootmise ja kohaliku toorme väärtustamisega ja turismiteenuse arendamisega seotud projektidele (Laas 2003: 23).

1.5 Mikrokrediit laenugrupile

2004. aastal läbiviidud maanaiste ettevõtluse uuring näitas, et ettevõtjate poolt tunnistati kõige suuremaks vajaduseks investeringuvajadus. Investeringuteks raha leidmine oli suur probleem (Talves ja laas 2005: 30). Ja selles uuringus ütlesid naised, et kuna majandus on nii ebastabiilne, siis nad ei võta laenu. Mitmed uuringud on kinnitanud naisettevõtjate suuremat kartlikkust äri alustamisel ja riskide võtmisel. Kui mehed loovad firma ja võtavad kohe laenu ja alles siis vaatavad, mis välja tuleb, siis naised alustavad pigem vaikselt ja väikselt (näiteks FIE-na) ja alles siis, kui näevad juba piisavalt võimalusi kasvamiseks, minnakse laenu küsima (Talves ja Laas 2005: 33). Talvese ja Laasi uuring kinnitas ka seda, et isegi kui laenu soovitakse võtta, siis neli viiendikku ei saaks seda teha, sest puuduvad piisavad sissetulekud ja tagatised.

Laenuvõimaluste ja –tingimuste loomine ja arendamine on oluline ettevõtluse arendamise osa ning seoses sellega jälgivad rahvusvahelised organisatsioonid mitte ainult finantskorraldust, vaid seadusmuudatusi ja soolise võrdõiguslikkuse arendamist.¹³ Mikrokrediidi¹⁴ andmise meetodid jagunevad laenudeks grupile ja üksikisikule. Euroopas on mikrokrediidi programmid naistele käivitatud Portugalis ja Hispaanias. Islandil ja Türgis on naistele laenu garantiiprogrammid.¹⁵

Grupilaen¹⁶ eeldab homogeense indiviidide rühma olemasolu, kes jaotavad laenu raha omavahel kokkulepitud reeglite alusel. Grameen panga idee põhineb väikeettevõtjate grupilaenu põhimõttel ja laenugrupile võidakse anda kasutada nii raha kui ka toodet või teenust. Grameen pank tähendab bengali keeles külapanka. Selle panga raha ringleb kogukonna sees ja on mõeldud vaesuse vähendamiseks ettevõtluse ja ettevõtlikkuse kaudu. Külapanga idee algataja 1976. aastal Bangladeshis majandusprofessor Mohammad Yunus, alustas naiste laenugruppidega, 4-6 naist ühes grupis.

Grupikäendus töötab tõhusalt ja tagasimaksete osakaal Grameen Pangas Bangladeshis on kõrge (98%). Laenugarantiiks on grupivaim. Navaz (2010) on nimetanud seda sotsiaalseks tagatiseks. Navaz on selgitanud seda, et viimasel ajal oleks õigem mikrokrediiti nimetada

¹² Bundesweite Gründerinnenagentur (bga), http://www.existenzgruenderinnen.de/sid_3F713922C9F3C6541A7D6D31B90FE373/DE/Home/home_node.html, vaadatud 7. novembril 2012.

¹³ Näiteks Maailmapank sai valmis ülevaate seaduste analüüsi, mis mõjutavad naiste ettevõtlusvõimalusi <http://wbl.worldbank.org/~media/FPDKM/WBL/Documents/Reports/2012/Women-Business-and-the-Law-2012.pdf>, vaadatud 3. novembril 2012.

¹⁴ Antud projekt kasutab väikelaenu terminina sõna "mikrokrediit" ja antud uuringus kasutatakse sama terminit.

¹⁵ WES (2012). Activity Report 2009-2010. European Network to Promote Women's Entrepreneurship (WES). http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/women/documents/wes_activities_report_2009_10_en.pdf, 9. novembril 2012.

¹⁶ Antud uuringus kasutataksegi terminit "grupilaen" ja mitte sõna "grupikrediit", mis on kasutusele võetud ühe tarbijalaenu erivormi terminina.

mikrofinantseerimiseks, sest selle termini sisu ja roll on laiem, mikrokrediidi skeemile on lisandunud nii hoiuste kui kindlustusega seotud teenused.

Mikrokrediidi ideed on võetud kasutusele paljudes maailma riikides ja idee algataja Mohammad Yunus on saanud Nobeli preemia 2006. aastal. Eesti naised käisid 1996. aastal selle laenuskeemidega tutvumas Põhja-Norras, kuid ükski pank ega riiklik ettevõtluse tugisüsteem ei ole Eestis selle mõttega kaasa tulnud. Võru-, Viljandi- ja Põlvamaal on mitmed naistevõtjate laenugrupid tegutsenud projektipõhiselt 1990ndate lõpust alates. Sebstad and Chen (1996: 671) analüüsisid 32 uuringu tulemusi, mis kinnitasid, et mikrokrediidi programmil on positiivne mõju nii ettevõtlusele, leibkonnale kui ka üksikisikule. Sebstad ja Chen rõhutasid liikmete valiku tähtsust laenugruppidesse ja seda, et projektide tulemused võivad anda liialt optimistliku pildi laenugrupi tegevuse tulemustest, sest väljakukkunud laenugrupi liikmetest sageli ei räägita.

Mikrokrediidi programmide peamine eesmärk on vaesuse vähendamine, kuid rõhutatakse ka seda, et väga vaeseid ei tohi laenuõksu meelitada ja laenugrupi moodustamisel peab jääma realistlikuks (Daley-Harris ja Zimmerman 2009). See puudutab laenu andmist ressursideta leibkondadele, kus on madal haridustase, puuduvad sotsiaalsed oskused ning materiaalsed ressursid. Navaz (2010: 680-681) on välja selgitanud mikrofinantseerimise programmide puudused tänases Bangladeshis:

1. laenu tagasimaksete jäikus;
2. oskuste puudumine, sest puudub samaaegne koolitusprogramm ja nõustamine;
3. klientide survestamine, tahetakse kiiret tulemust;
4. hirm tagasimaksete ees, mis puudutab ennekõike vaesemaid laenugrupi liikmeid;
5. klientide poolt tajutud liiga kõrge laenuprotsent.

AEF Kriisiprogrammi toel elluviidavas ETNA Mikrokrediidi projektis antakse laenugrupile laenu 9586 eurot ja ühes grupis on seitse naist. Laenugrupi moodustamisel peetakse silmas, et pakutav stardikapital annaks uusi teenimisvõimalusi, suurendaks sissetulekuid ja õpitaks vähendama väljaminekuid.

1.6 Võimustamine

Mõjuvõimu saamine ehk võimustamine¹⁷ on oluline eesmärk töös inimestega, kellel on vähe või puuduvad majanduslikud, sotsiaalsed ja poliitilised õigused ning võimalus langetada nendes valdkondades otsuseid. Vähekindlustatud inimestel puuduvad majanduslikud võimalused, neil ei ole võimalust lüüa kaasa poliitikas ja erinevate institutsioonide otsustusprotsessides ja neil puudub vähimigi kontroll nende institutsioonide üle. Maailmapank defineerib võimustamist kui vaestele inimestele oskuste ja varade andmist, et nad saaksid olla kaasatud oluliste institutsioonide otsustusprotsessidesse, mis otseselt mõjutavad vaeste elu. Võimustamine tähendab seda, et need, kelle elu üle tehakse otsuseid, saavad ka ise oma seisukohti esitada, läbi rääkida ja selle kaudu otsustusi mõjutada.

1990ndate ja 2000ndate alguse uuringud keskendusid mikrokrediidi olulisusele võimustamise protsessis. Need võimustamise uuringud analüüsisid mikrolaenu kaudu tõusnud üldist kasu – majandusotsuste tegemise võime, ostujõud, kontroll laenu üle, kontroll sissetulekute ja hoiuste üle, mobiilsus, poliitiline teadlikkus ja tegutsemine, võrgustikud ja koostöö, pereplaneerimine, laste haridusvõimalused ja toitumine, soo- ja peresuhted. Esikohale asetati laenusaaaja heaolu tõusu küsimused. Mahmud (2003) on oma teadustööga jõudnud tulemuseni, et mikrokrediidi

¹⁷ Inglise keeles “empowerment”, seda mõistet kasutatakse palju kohaliku elu arendamise valdkonnas, sotsiaaltöös, töös vähemusgruppidega.

kaudu saavutatud naiste heaolu ei ole piisavaks aluseks, mis annaks naistele valiku- ja otsustusvõime. Moniruzzaman (2011) on seadnud vaid mikrokrediidist lähtuva analüüsi kahtluse alla ja asetanud keskele kohale juhtimisküsimused grupi sees.

Võimustamine ei tähenda ainult ressursside andmist, vaid ka oskuste andmist neid ressursse kasutada. Niisiis on võimustamise protsessis tähtis osa mikrokrediidil, kuid väga tähtis on arendav grupitöö. Lisaks mikrokrediidi võimalusest tekkinud arenguvõimalusele on Moniruzzaman (2011) uurinud grupitöö ja grupi juhtimise osatähtsuse mõju nii kohalikule elule, üksikisikule ja võimustamisele. Laenugrupp peab olema hea seesmise grupidünaamikaga ja grupina ühtne. Grupile peaksid olema omased grupiidentiteet, täpsus, avatus, enesekindlus ja ühine tegutsemisvõime. Meie-tunde arendamine on ülioluline individuaalsete ettevõtluskuste kõrval. Moniruzzaman (2011) toob välja laenugruppide ebaedu põhjusi, milles võtmekohaks on laenugrupi seesmise juhtimise puudulikkus. Laenugrupis peaks esimesel kohal olema individuaalne ja kollektiivne areng, mis on eelduseks grupi võimes laiemalt kaasa rääkida grupi liikmeid puudutavates otsustusprotsessides ja siis laabuvad ka laenujuhtimise probleemid paremini.

1.7 Ettevõtlikud naised ja naisettevõtja

Ettevõtlikkust ja ettevõtlust on sageli uuritud erinevate kapitaliteooriate võtmes. Sotsiaalne ja inimkapital on olulisteks inimese ressurssideks. Soouuringud lähevad sotsiaalse kapitali ja inimkapitali teooriatest lähtudes vastuollu, sest soouuringutes analüüsitakse naiste madalamat positsiooni ühiskonnas võrreldes meestega, samas kinnitavad paljud uuringud naiste kõrgemat haritust arenenud riikides.

Soouuringutes kasutatakse naiselikkuse ja mehelikkuse dihhotoomiat, uuringud on leidnud, et mehed on ettevõtlikumad, riskijulgemad, domineerivamad ja ennast maksmapanevad. Ettevõtlusuuringud on leidnud, et ettevõtjale on iseloomulikud kõik need eelpool nimetatud mehelikud jooned (Ahl 2002). Seetõttu on ettevõtlikel naistel end raskem kehtestada, sest nad ületavad traditsiooniliste soorollide piire ja neid võidakse tajuda mehelikena. Vähearenenud ühiskonnas on avalik arvamus mehelike naiste osas vaenulik.

Uuringud on näidanud, et riskijulgust ei tohiks ettevõtja omadustes üle hinnata, sest hoopis suurem roll on läbimõeldusel ja analüüsil põhineval otsustusvõimel. Ettevõtlusuuringud kinnitavad, et mehed loovad rohkem ja suuremaid ettevõtteid kui naised, kuid meeste poolt alustatud äride ebaõnnestumise osakaal on suurem kui naiste ettevõtetel.

Ettevõtte edukust mõjutavad ettevõtja omadused ja hoiakud, stardiraha olemasolu ning töö ja pere ühitamise probleemide lahendamisevõimalused. Isegi kui naiste ja meeste hoiakud on sarnased, on pereelu rutiin siiski niisugune, mis annab meestele avalikus sfääris keskmiselt siiski rohkem võimalusi kui naistele (Acker 2006; Connell 2002; England 2010; Laas 2001; Laas 2003; Lorber 1995; Loscocco ja Bird 2012; Talves ja Laas 2005). Mitmete teadlaste sõnul luuakse igapäevaste tegevuste käigus meestele kollektiivne edumaa naiste ees (Connell 2002; England 2010; Lang & Risman 2007). Kuigi võrreldes meestega kulub naistel igapäevastele majapidamistöodele rohkem aega, ei mõjuta otseselt kodutöödele pühendatud aeg ettevõtte müügiädu.

1.8 Naisettevõtja perering

Pere ja leibkonna analüüs on antud uuringu eesmärges arvestades tähtis, sest pere- ja leibkonna liikmed, või nende puudumine, mõjutab ettevõtlusega alustavat või tegelevat pereliiget. Riigi Teataja ütleb, et leibkond on majapidamisüksus, mille moodustavad ühise eelarvega ja koos

majapidamisotsuseid langetavad inimesed. Leibkonna liikmeks loetakse inimesi, kes jagavad ühiseid rahalisi ressursse ja enamasti ka eluaset, nad kuuluvad ühte majapidamisüksusesse. Eraldi elav pereliige, kes saab ülalpidamise mõnelt pereliikmelt, on samuti leibkonna osa.

Majapidamisüksuse mõiste alusel võib üksi elavat inimest samuti leibkonnaks pidada. 2011. aastal oli Eestis veidi üle 585 tuhande leibkonna, kusjuures nendest kolmandiku (35%) moodustasid üksielavad inimesed ning 28% oli lastega leibkondi.¹⁸ Leibkondade arv on viimastel aastatel langenud ja jõudnud 2007. aasta tasemele.

1.9 Ajakasutus

On palju ressursse, mis on jaotunud ebaühtlaselt ja sageli ebaõiglaselt, kuid aeg on kõigi jaoks võrdne ressurss. Tuleb siiski tunnistada, et selle ressursi kasutamise viisides on palju pealesunnitut. Päevikuvormis ajakasutusuuringuid hakati läbi viima 1960ndatel aastatel, mis arenesid järgnevatel aastakümnetel oluliseks rahvusvaheliste uuringute suunaks (Owen ja Greene 2004).

Ajakasutust mõjutavad demograafilised, sotsiaalmajanduslikud ja kultuurilised tegurid. Ajakasutusuuringute tulemused annavad ülevaate ja aitavad mõista, kuidas erinevad tegevused nagu tasustatud töö, tasustamata kodutööd ja vaba aja veetmine on sotsiaalselt konstrueeritud ja seostatud erinevate elanikkonnarühmadega. Tasustamata kodutööd seostatakse rohkem naistega ja tasustatud töid rohkem meestega. Alustavate ettevõtjate ja mitteettevõtjate ajakasutust uurides selgus, et kui nädala sees oli nende kahe grupi ajakasutus üsna sarnane, siis nädalavahetustel tegelesid alustajad ettevõtjad oma ettevõtluse küsimustega, aga teised oma hobidega, meelistegevuste ja vaba aja veetmisega (Owen ja Greene 2004: 111).

¹⁸ Eesti Statistika. Leibkonnad tüübi järgi. Statistika andmebaas, www.stat.ee, vaadatud 30. oktoobril 2012

2 Uuringu metoodika

2.1 Uuringu eesmärgid

Uuringu eesmärgiks on ettevõtlusega alustavate maanaiste ressursside, teadmiste ja võimete kohta teadmiste kogumine ja nende naiste ettevõtlusvalmiduse ja oma äri alustamise võimaluste hindamine. Uuringu tulemused aitavad paremini mõista ettevõtlussooviga ja juba ettevõtjana tegutsevate maanaiste vajadusi ja probleeme.

Projekti käigus teevad mentorgruppide juhid põhjaliku osavõtja hindamise (isikuomadused, koolitusvajadus, ootused mentorlusele jne), mistõttu antud uuringus ei hinnata laenugruppide kandidaatide isiksuseomadusi ja sobivust ettevõtjaks.

2.2 Uurimisküsimused

Uuringu küsimused puudutasid ETNA Mikrokrediidi projekti vastu huvitundvate naiste staatust:

- Missugused on hariduslikud ja vaimsed ressursid (haridus, täiendõpe, koolitused, usk endasse)?
- Kas on elukutse? Missugune on naiste töökogemus?
- Missugune on naiste poliitiline ja ühiskondlik aktiivsus?
- Missugune on naiste ettevõtluskogemus ja missuguseid probleeme on neil seoses oma ettevõttega?
- Missugune on naiste rahajuhtimise ja raha laenamise kogemus?
- Mis ootused on seoses mikrokrediidi projektiga ja missuguseid ohte nähakse?

2.3 Uuringu metoodika

Antud uuringus kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ja küsitluse läbiviimiseks koostati andkeet, mida jagati ETNA Mikrokrediit avaseminaridele tulnud ja projektis osaleda soovivatele naistele. Küsitlajateks olid projekti pearühma liikmed, protsessijuhid erinevates piirkondades ja laenugruppide piirkondlikud mentorid. Küsimused pandi üles ka *e*-formulari keskkonda, kuid *online*-küsitlusele vastasid vaid üksikuid naised.

Rahvusvaheline mikrolaenugruppide uurimiskogemus näitab, et kui programmis olevatele naistele teha küsitlus ka projekti lõpus, siis saab välja selgitada projektis osalenud naiste otsustusvõime ja enesekindluse kasvu. Antud projektis on uuring kavandatud ainult projekti alguses, kuid antud metoodika arvestab küsitluse võimalust ka projekti lõpus, et saaks analüüsida naiste võimekuse ning enesekindluse kasvu ja projektist saadud kasu lisaks võrgustikule, mida projekt on naistele andnud.

Koostöövõrgustik on väga oluline projekti tulem, näiteks näitas 1999-2003 läbi viidud naiste ettevõtluse arendamise projekt Materra Põlvamaal, et projektis osalejad soovisid edasi suhelda ja paljud teevad koostööd tänaseni.

2.4 Küsimustik

Projekti ETNA Mikrokrediit sissejuhatava uuringu ankeedis oli 39 küsimust, mille teemadeks olid vastaja profiili väljaselgitamine, töö- ja koostöökogemused (1-8; 36-39), ettevõtlus, pere ja igapäevane rutiin (9-21; 29-35), raha kasutamise ja raha juhtimise oskused (22-26), ootused projektile (27-28) (**Lisa 1**).

2.5 Tunnused

Esmasanalüüsi käigus viidi andmed sobivale kujule, tehti teisendusi ja kirjeldav analüüs ning sagedustabelid. Edasisel analüüsil kasutati kirjeldavaid statistikuid ja seoste analüüsi. Olulisteks seoste analüüsis kasutatavateks tunnusteks on vanus, kooselulisus, laste olemasolu peres, alla 7-aastase lapse olemasolu peres, vähemalt üks ülalpeetav peres, püsisissetuleku olemasolu, haridus, olemasoleva kutseoskuse kasutamisevõimalus oma ettevõttes, ettevõtjaks olemine, poliitiline aktiivsus. Andmeanalüüsil kasutatakse statistilise analüüsi programmi SPSS.

3 Tulemused

3.1 Valim ja vastajate profiil

Küsitleti ETNA Mikrokrediidi projekti laenugruppide avaseminaridele tulnud naisi, kes soovisid liituda laenugrupiga ja projekti käivitamise käigus otsiti võimalikke laenugrupi liikmeid ja ka nemad täitsid ankeedi. Ankeete jaotati välja 250, tagasi saadi 165 täidetud ankeeti, vastamise protsent oli 66 (**tabel 2**).

Kokku alustab tööd kümme laenugruppi kuues maakonnas – Ida-Virumaal (kaks gruppi), Järvamaa (kaks gruppi), Lääne-Virumaal (kaks gruppi), Pärnumaal, Valgamaal ja Viljandimaal. Vastanute seas oli Ida-Virumaalt pärit vastanuid 19%, Järvamaalt 20%, Lääne-Virumaalt 19%, Pärnumaalt 20%, Valgamaalt 7% ja Viljandimaalt 12%. 3% vastanuid olid mujalt, kuid seotud eespool nimetatud maakondadega.

Laenugrupid alustavad tegevust Ridakülas, Kadrina vallas (Lääne-Virumaa), Järva-Jaanis (Järvamaa), Väandras (Pärnumaa), Paistus (Viljandimaa), Paides (Järvamaa), Tahkuranna-Häädemeeste piirkonnas (Pärnumaa), Tõrvas (Valgamaa), Pandivere piirkonnas (Lääne-Virumaa), Jõhvis (Ida-Virumaa) ja Narvas (Ida-Virumaa). Narva laenugrupp on vene keelt rääkivatele naistele.

Tabel 2. Vastajate profiil (n=165)

Tunnus	Väärtus	Arv	Vastanute osakaal %
Sugu	naine	165	100%
Vanus	kuni 35	47	29%
	36-45	51	32%
	üle 45	63	39%
Kooselulus	abielus/kooselus	113	72%
Laste olemasolu	jah	140	89%
	alla 7-aastaste laste arv	45	30%
Laste elukoht	koos vastajaga	100	65%
	laps/lapsed eraldi	53	35%
Ülalpeetavaid peres	jah	94	62%
Hooldustvajav pereliige	jah	23	15%
Haridus	põhiharidus	6	4
	keskharidus	27	17
	keskeriharidus	59	36
	kõrgharidus	72	44
Vastaja tööine staatus	töötu	24	15%
	palgatööline	55	33%
	ettevõtja	21	13%
	õppur	4	2%
	koduperenaine	14	9%
	pensionär	6	4%
	mitu staatust	41	25%
	Asulatüüp	küla	73
alev/alevik		33	20%
väikelinn		23	14%
linn		34	21%
Maakond	Ida-Virumaa	31	19%
	Järvamaa	33	20%
	Lääne-Virumaa	31	19%
	Pärnumaa	32	20%
	Valgamaa	11	7%
	Viljandimaa	19	12%
	Muu maakond	5	3%

3.2 Vastajate vanus

Vastajate keskmine vanus on 43 ja mediaan, millest ühele ja teisele poole jääb sama arv vastajaid, on 42 aastat. Kõige rohkem vastajaid on 34-aastaste seast. Kuni 35-aastasi vastajaid on 29%, 36-45-aastasi on 32% ja üle 45-aastasi vastajaid on 39% vastajatest. Üle poole vastajatest (54%) on 36-55-aastasi ja üle 55-aastasi on 17%.

3.3 Vastanute pere

Vastanutest on 72% (vastas 158) kooselus, kuid perekonnaseisuks märgib kooselus või abielus olevaks 62% vastanutest (vastas 161). Lahutatuid on 12% ja lehestunuid 6% vastanutest, kuid ilmselt on mõned neist leidnud uue elukaaslase, mistõttu ongi koos elukaaslastega elavaid vastajaid ligi kolmveerand. Vallalisi on vastajate seas 20%.

Laste olemasolu kohta ei ole vastanud kaheksa küsitletut, lapsi 140-l (89%) vastanul. 35% vastanutel ei ela lapsed enam nendega koos ja alla 7-aastasi lapsi on 30% 150st vastanust. 19% vastanutest on peres üks alla 7-aastane laps ning 11% vastanutest on kodus kaks alla 7-aastast last. Ühel vastajal on peres neli alla 7-aastast last.

Ülalpeetavaid on peredes 63% vastanutest, üks ja kaks ülalpeetavat on ligi pooltel ja viiendikul on kolm või neli ülalpeetavat. Ülalpeetavateks võivad olla lapsed ja sissetulekuta täiskasvanud pereliikmed.

Igal seitsmendal vastajal (15%) on peres hooldustvajav pereliige. Hooldustvajava pereliikme olemasolu seob vastanu või tema mõne teise pereliikme tihedalt koduga, samas võib oletada ka seda, et endale töökoha loomine võib olla hooldajale ainus majanduslik ellujäämisvõimalus. Teisi sugulasi peale elukaaslase või laste elab 20% vastanute peredes. Sõltuvusprobleemiga pereliikme olemasolu tunnistas 6 vastanut 155st vastanust.

3.4 Pereliikmete toetus

Kuna pereliikmete toetus on ettevõtte alustajale ja ettevõtjale tähtis, küsiti selle toetuse teadasaamiseks mitmel eri moel. 92% vastanutest (arvuliselt 100 vastajat), kes on kooselus, usuvad, et elukaaslane toetab nende tegemisi. Siiski on tuleb tähele panna, et 105 naise seas on 15, kes arvavad, et nende partner ei toeta nende tegemisi. Kõigi vastajate seas on mõned naised, kes ei ela enam kooselus, kuid (endise) elukaaslase toetus puudub.

Sama osakaal on ka nende vastajate seas, kes usuvad, et neil on oma peres mõjujõudu, kuid 14% vastanutest arvab, et seda ei ole. Oma ettevõtte loomise ühe takistusena näeb pereliikmete toetuse puudumist 29% vastanutest, kusjuures vanematel inimestel on nende arvates see toetus mitu korda väiksem kui noorematel.

Küsiti peamiste igapäeva- ja majapidamistööde tegemise kohta. Igapäevaste majapidamistööde tegemisel olid pooled naised esmastutajad ja pea pooltel juhtudel jagati neid töid elukaaslasega. Kui arvestada seda, et naistest olid kooselus oli 72%, siis oli huvitav teada, missugune on nende naiste olukord igapäevaste tööde jaotusega. Kooselus olevatest naistest jagavad oma partneriga igapäevatöid 60% ja laste eest hoolitsemist 54%, muu pereliikme abi on võimalik vaid üksikutel. Ühel juhul on elukaaslane laste eest suuremaks hoolitsejaks kui vastaja ja kahel juhul teeb elukaaslane naisest rohkem igapäevaseid majapidamistöid.

Statistilist seost ei ole majapidamistööde tegemise jaotuse ja erinevat liiki töökogemuse vahel. Samuti ei ole seost haridustaseme ja igapäevatööde jaotuse vahel.

3.5 Vastanute ressursid

3.5.1 Haridus ja kutseoskused

ETNA Mikrokrediit projekti vastu on huvi tundnud väga hea haridustasemega naised. Vastanute seas domineerivad kõrghariduse ja keskeriharidusega naised (80%), elukutse puudub vaid 11 vastanul (7%). Kas kõrgem haridus on andnud naistele kõrge staatuse? Võib väita, et kõrgem haridus on andnud mitmekesisemat, et mitte öelda rohkem, tööd. Hariduse ja projektijuhtimise kogemuse vahel on statistiliselt oluline ja keskmise tugevusega seos ($\rho=,390$), kõrgema haridusega naised on sageli olnud ka projektijuhid.

Hariduse ja ettevõtluskogemuse vahel ei ole statistiliselt olulist seost, statistiliselt nõrk seos on hariduse ja ettevõtte juhiks olemise ja ka avalikus sektoris palgatöötaja kogemuse vahel. Seos puudub hariduse ja erasektoris töötamise vahel.

Kaks viiendikku vastanutest väidab, et neil on üks elukutse ning veidi üle poole (53%) ütleb, et neil on mitu elukutset (**tabel 3**). Kutseoskuste omajatelt küsiti, kas nad saavad oma kutseoskusi kasutada ettevõtluses (**tabel 4**). Enamus (83%) arvab, et saavad oma kutseoskust kasutada ka oma ettevõttes. 60% vastanutest usub, et olemasolevat kutseoskust saab ettevõtluses kasutada ja neljandik arvab, et seda saab kasutada vähesel määral. Olemasolevat kutseoskust ei saa kavandatavas ettevõtluses kasutada 17% vastanutest.

Tabel 3. Vastanute jaotus elukutse omamise järgi

	Arv	Vastanute osakaal, %
mitu elukutset	84	52,5
üks elukutse	65	40,6
ei ole elukutset	11	6,9
Vastanuid	160	100,0

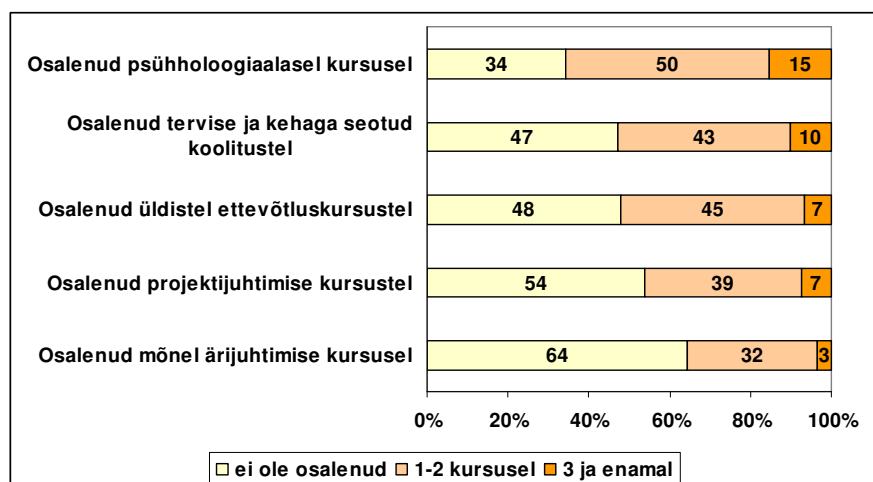
Tabel 4. Elukutse kasutamise võimalus oma ettevõtluses

	Arv	Vastanute osakaal, %
jah, täiesti	78	60,0
vähesel määral	30	23,1
ei	22	16,9
kokku	130	100,0

3.5.2 Täiendõpe

Lisaks heale haridustasemele on ETNA Mikrokrediidi projektist huvitatud naistel ka oluline täiendõppe pagas (**joonis 1**). Pooled vastanutest on käinud nii ettevõtlus- kui projektijuhtimise kursustel, samuti tervise ja kehaga seotud kursustel. Ärijuhtimise kursustest on osa võtnud kolmandik vastanutest. Kaks kolmandikku on käinud mõnel psühholoogiaga seotud kursusel.

Kaks viiendikku vastanutest on kirjutanud projekti ja äriplaani.

Joonis 1. Vastanute jaotus täiendõppes osalemise järgi viimase viie aasta jooksul, %

3.5.3 Tõine staatus ja töökogemus

Vastamise ajal on küsitletud maanaiste seas üle kolmandiku seotud palgatööga ja kolmandik on seotud ettevõtlusega (tabel 5 ja 6). Küsitletud naiste tõise staatuse seas on nimetatud ka koduperenaiseks olemist, samas oma elukaaslaste kohta ei vastanud mitte ükski, et tegu on koduse peremehega.

Tabel 5. Vastanute tõine staatus

	Arv	%			
palgatööline	55	33,3	pensionär	6	3,6
töotu	24	14,5	õppur	4	2,4
ettevõtja	21	12,7	mitu staatust	41	24,8
koduperenaine	14	8,5	Kokku	165	100,0

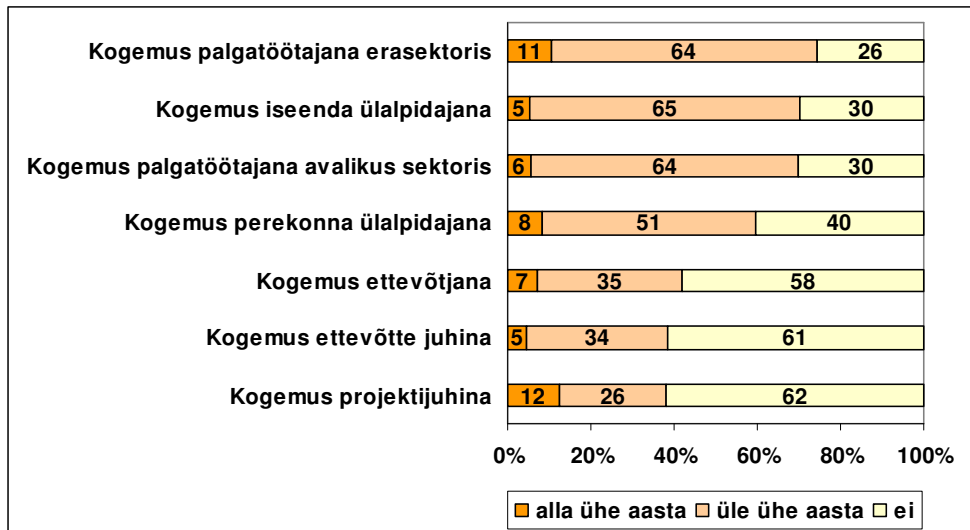
Muu staatusega vastajaid on neljandik, nende seas domineerivad need, kellel on mitu staatust, sh ligi pool nendest on seotud ettevõtlusega. Paarkümmend vastajat ütleb enda kohta koduperenaine, kusjuures koduperenaiseks olemisel ei peeta eelduseks seda, et ei võiks olla samal ajal ka palgatöötaja, ettevõtja või lapse ema.

Tabel 6. Vastanud mittetiüüpilise tõise staatuse alusel

ajutine palgatööline	1	palgatööline, ettevõtja-FIE, MTÜ	1
avalik teenistuja	1	palgatööline, FIE, MTÜ juht	1
ettevõtja, koduperenaine	3	palgatööline, koduperenaine	1
ettevõtja, koduperenaine, lapsega		palgatööline, käsundisaja	1
kodus	1	palgatööline, õppur	2
ettevõtja, pensionär	2	taluperenaine, töotu	1
ettevõtja, õppur	1	töotu ja õppur	2
ettevõtja, õppur, palgatööline	1	töotu, ettevõtja	1
koduperenaine, töotu	1	töotu, ettevõtja, koduperenaine	1
koondamise ootel	1	töotu, õppur, koduperenaine	1
lapsega kodus	1	töotu, üliõpilane, osalise ajaga töötaja	1
MTÜ juhataja; töotu	1	vabakutseline	1
palgatööline ja ettevõtja	15		

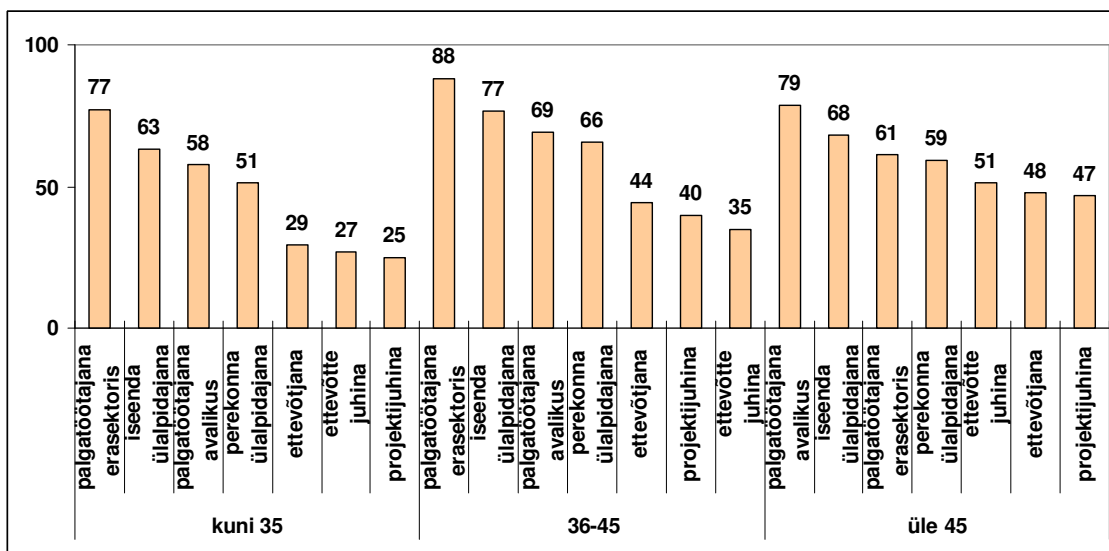
Kolmveerandil vastajatest on palgatöö kogemus erasektoris ja ligi kolmveerandil avalikus sektoris (**joonis 2**). Kõige suurem kogemustepagas ettevõtluses on vanemaelistel, kus iga teine on olnud mõne ettevõtte (sh ka oma äri) juht, ettevõtja ja projektijuht ja alla 35-aastastel on neid kogemusi vaid neljandikul (**joonis 3**).

Projekti vastu huvi tundvatest naistest vähemalt kahel kolmandikul iseseisva majandamise kogemus. Perekonna ülalpidajana on end tundnud kolm viiendikku vastanutest.

Joonis 2. Vastanute jaotus töökogemuse järgi, %

Kui noorematel vastajatel on palgatöö kogemus peamiselt erasektorist, siis vanematel vastajatel on palgatöö kogemus avalikust sektorist. Võib arvata, et seda mõjutab nõukogudeaegne töökogemus, mil erasektorit ei olnud. **Joonisel 3** näitab protsent vastajate osakaalu vanusgrupi lõikes, kellel on kogemus antud valdkonnas, see kogemus võib olla ka lühiajaline (st alla aasta).

Joonis 3. Vastanute töökogemused vanusgruppide lõikes, %

3.6 Otsustus- ja mõjujõud

Projektiga liituda soovivad naised on ühiskondlikult aktiivsed. Kaks kolmandikku vastanutest on võtnud osa kohaliku elu arendamisest ja olnud aktiivne mõne seltsi töös. Nad ei ole olnud lihtsalt kaasas, vaid on ka ise initsiatiivi üles näidanud, sest kaks viiendikku vastanutest on kirjutanud projekti või äriplaani.

Kaks viiendikku vastajatest tunnevad, et saavad mõjutada kohalikku elu ning ligi pooled vastajad usuvad, et vahetevahel saavad nad oma elukoha elu mõjutada (**joonis 4**). Usk kohaliku elu muutmisvõimalusse ei sõltu vanusest.

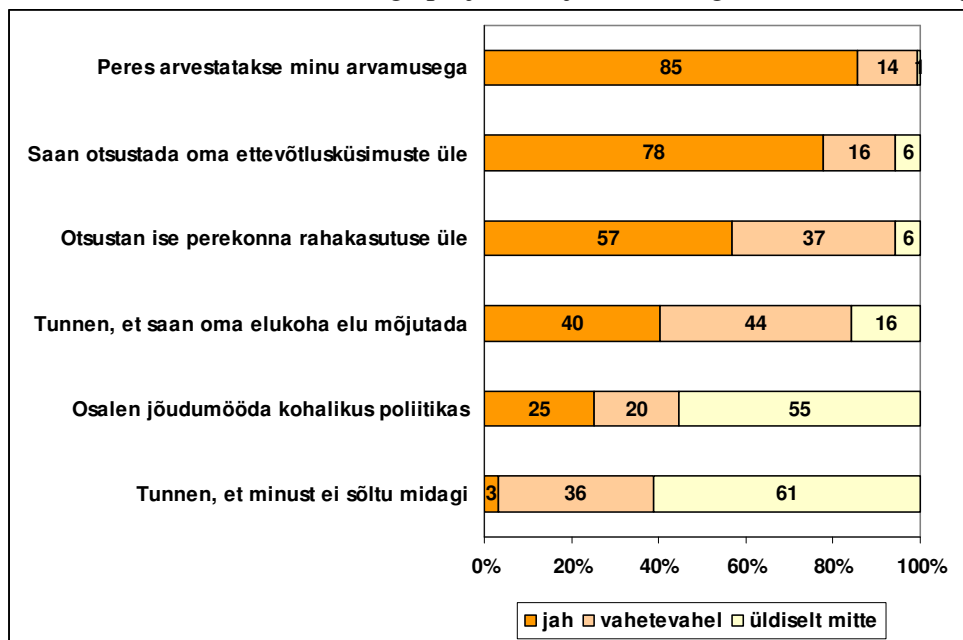
Noored on kohalikus poliitikas passiivsemad kui vanemad naised. Alla 35-aastaste naiste seas võtab kohalikest poliitikaalust osa ligi 30%, 36-45-aastastest 46% ning üle 45-aastastest 55%.

Nooremas vastajate grupis on kaks korda rohkem neid, kes usuvad, et nendest midagi sõltub, 83% alla 35-aastastest usub enda mõjukusse, samas on üle 45-aastaste seas on enda mõjuvõimu uskujaid 43%. Vanemas vanuserühmas on üle poole neid, kes arvavad, et neist ei sõltu midagi. Keskmises vanusgrupis (36-45) usub enda mõjukusse kaks kolmandikku.

Poliitikas osalemine on tagasihoidlikum kui muudes kohaliku elu mõjutatavates tegevustes. Iga neljas vastaja on jõudumööda osa võtnud kohalikest poliitilisest elust ja iga viies on teinud seda vahetevahel. Kaks viiendikku usub, et saavad mõjutada oma elukoha elu ja üle kolmveerandi usub, et tulevad toime oma ettevõtlusküsimuste lahendamisega.

Hariduse ja kohaliku elu arendamise vahel on statistiliselt oluline ja keskmiselt tugev seos ($\rho=,320$). Need, kes on kohalikku elu arendamises kaasa löönud, on seda enamasti teinud mõne seltsi kaudu ja mitte niivõrd poliitikas osalemise kaudu. Kohaliku elu arendamise ja seltsitegevuse vahel on statistiliselt oluline ja tugev seos ($r=,544$). Kohaliku elu arendamiseks on kirjutatud projekte, seda näitab tugev seos ($\rho=,481$). Hariduse ja projektikirjutamise vahel on keskmine seos ($\rho=,393$). Kõrgem haridus on eelduseks, et vastaja on ühiskondlikult aktiivne, kirjutanud projekte ja äriplaane.

Vanuse ja mõnes seltsis kaasalöömise vahel on statistiliselt oluline ja keskmine seos ($\rho=,305$). Üsna tugev ja statistiliselt oluline seos on projektikirjutamise ja kohaliku elu arendamise vahel ($\rho=,481$), aga projekti kirjutamise kogemus ei sõltu vastaja vanusest.

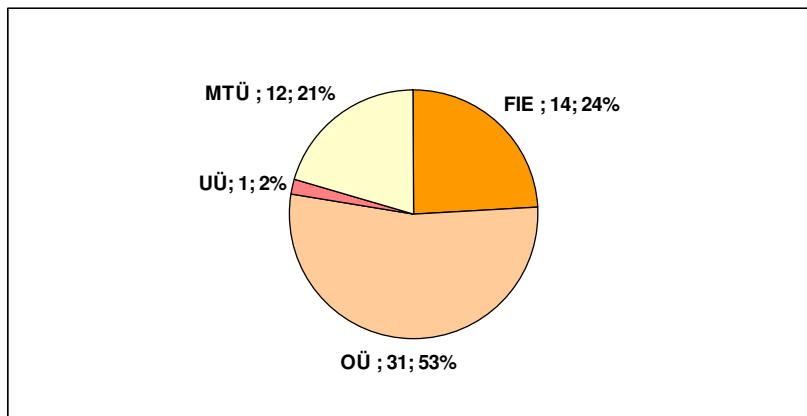
Joonis 4. Vastanute jaotus hinnangute järgi isiklikule otsustus- ja mõjuvõimule, %

3.7 Vastanute ettevõtluskogemus

Ettevõtlikkust näitab nii ettevõttes omanikuks kui osanikuks olek kui ka kolmandas sektoris mittetulundusühingute juhtimises osalemine. Selliseid vastajaid oli kolmandik küsitletutest. Kuna ainult ettevõtjaks nimetab end vaid 13% vastanut, siis on enamusel ettevõtluses ja kolmanda sektori tegevuses osalejal mitu staatust. Sageli on nad nii palgatöötajad kui ka ettevõtjad.

Kolmandikul vastanutest on olemas ettevõtluskogemus. Kümnel naisel on see alla ühe aasta ja 47 naisel on see üle aasta. Ettevõtlusstaazi on ettevõtlikel vastajatel keskmiselt kaheksa aastat ja pooltel vastanutel on see kuus ning pool aastat ja ülejäänud poolel üle selle.

73% ettevõtlikest naistest asub ettevõtte oma kodus. Ja kui ka ettevõtte asub väljaspool kodu, siis on see enamasti vaid paari kilomeetri kaugusel, vaid üksikutel juhtudel kaugemal.

Nagu **joonisel 5** näha, on ettevõtlike vastanute ettevõtmise ärivormiks kõige sagedamini osühing, kuid naised kasutavad oma tegemistel ka füüsilisest isikust ettevõtjaks (FIE-ks) olemist ja vabasektorit (MTÜ-d)

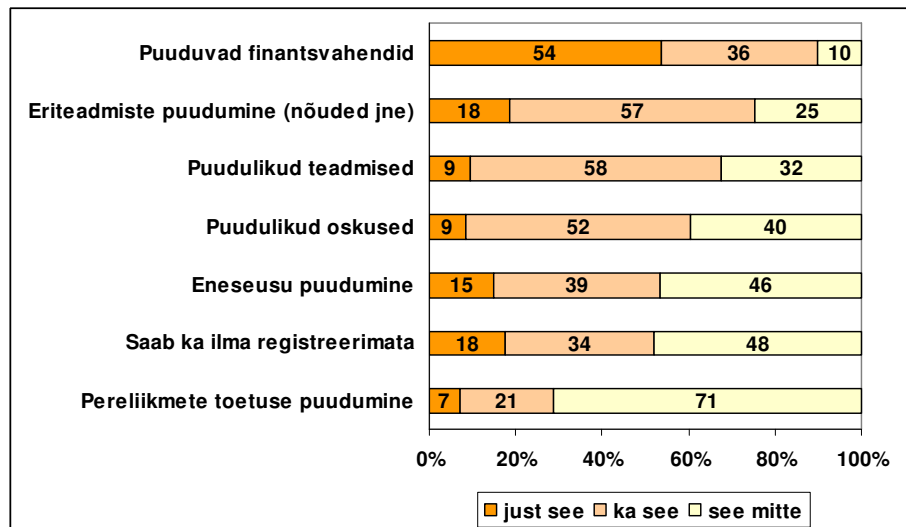
Joonis 5. Vastajate arv ja osakaal ettevõtte ärivormi järgi

Ettevõtte omaniku või osanikuna identifitseerib end 52 vastanut. Ettevõtte ainuomanikuks on 33 naist (64% ettevõtlikest) ning ettevõttes osanikud on 19 naist (37% ettevõtlikest).

Vanuse ja ettevõtte juhiks olemise kogemuse vahel on statistiliselt oluline nõrk seos ($\rho=,256$).

3.8 Takistused ettevõtte loomisel

Eneseusku on jääb väheks igal teisel vastanul (**joonis 6 ja joonis 8**). Oma oskusi ei usalda kaks viiendikku vastajatest ning kolmveerandil puuduvad ettevõtlusega seotud eriteadmised. Ettevõtlusega alustamiseks vajalikud rahalised vahendid puuduvad 90% vastanutel.

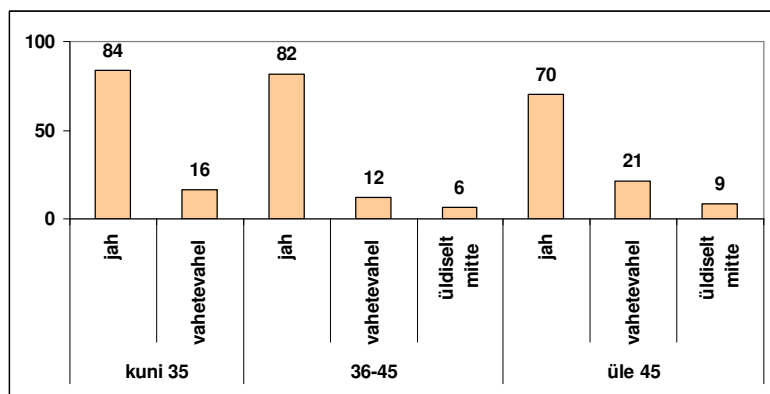

Joonis 6. Vastanute jaotus hinnangu järgi ettevõtte loomise takistustele, %

Igas vanuses vastajad hindasid finantsvahendite puudumist kui oma ettevõtte loomist takistavat asjaolu üsna üksmeelselt, kuid kõige suurem erinevus ilmneb hinnangus pereliikmete poolt saadavale toetusele. Üle 45- aastased vastajad tunnevad kaks korda rohkem kui kuni 45-aastased, et pereliikmed ei toeta nende ettevõtte loomise soovi.

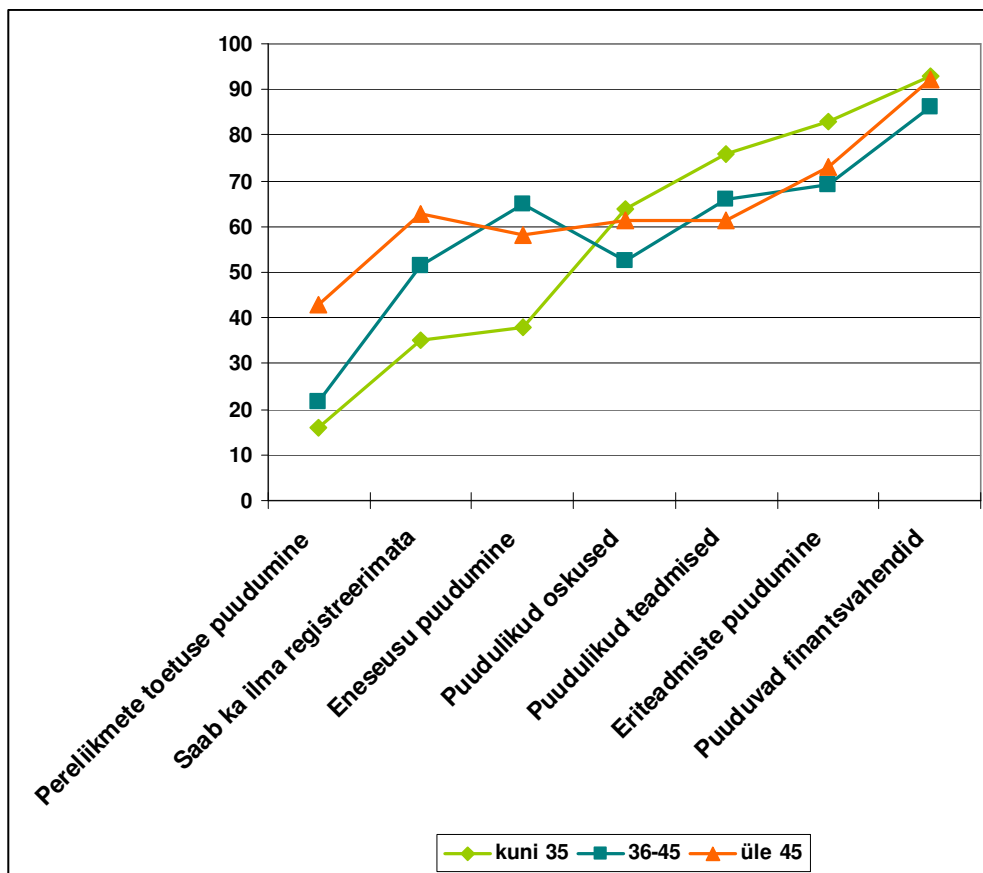
Seda on raske seletada iseärasustega perekonna igapäeva koosseisus – 70% üle 45-aastastest elab koos elukaaslasega, kahel kolmandikul on lapsed kodust läinud, kuid neljandikul elab peres veel teisi sugulasi ja igal seitsmendal on kodus hooldustvajav pereliige. Statistiliselt nõrk ja oluline seos on laste arvu ja eneseusu puudumise vahel ($\rho=0,283$).

Eneseusu puudumise ja vanuse vahel ei ole statistiliselt olulist seost. Samas on noored, alla 35-aastased vastajad palju enesekindlamad kui vanemad naised. Alla 35-aastased vastajad ei tunne, et pereliikmed neid takistaksid ja nad ei arva, et ettevõtluses saab osaleda vaid registreeritud ettevõtte kaudu. Oma ettevõtlusküsimuste otsustamisel on samuti kõige enesekindlamad kuni 35-aastased vastajad ja kõige vähem otsustusvõimalust on naiste endi sõnul üle 45-aastastel vastajatel (**joonis 7**). Alla 35-aastased naised tunnevad puudust teadmistest ja ettevõtluse alastest eriteadmistest.

Joonis 7. Vastanute jaotus ettevõtlusküsimuste üle otsustamisvõimu ja vanusgruppide järgi, %

Kõige madalama eneseusuga vastajaid on 36-45-aastaste vastanute seas. Samas tunnevad selle vanusgrupi naised, et neil on piisavalt oskusi, et oma ettevõtet luua.

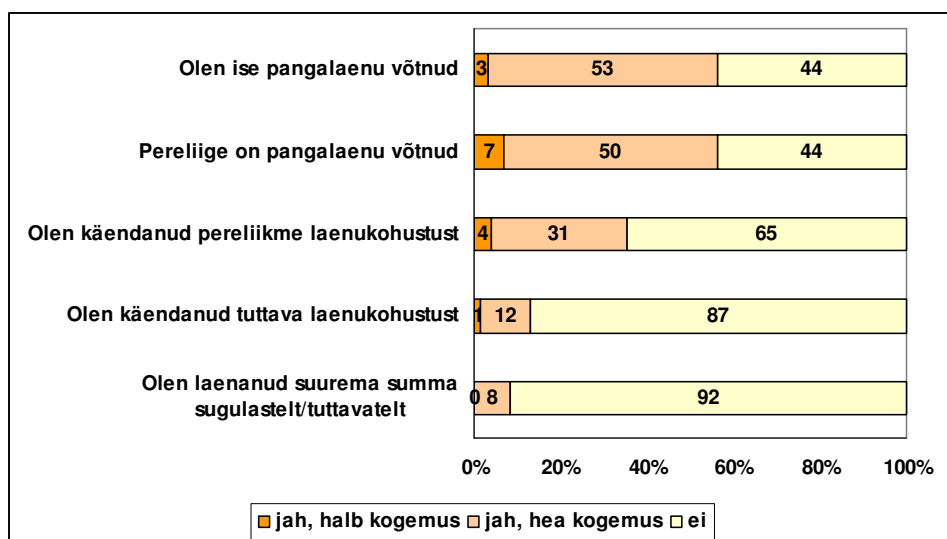

	kuni 35	36-45	üle 45
Puuduvad finantsvahendid	93	86	92
Eriteadmiste puudumine (nõuded jne)	83	69	73
Puudulikud teadmised	76	66	61
Puudulikud oskused	64	53	61
Eneseusu puudumine	38	65	58
Saab ka ilma registreerimata	35	51	63
Pereliikmete toetuse puudumine	16	22	43

Joonis 8. Hinnang oma ettevõtte loomise takistuste kohta vanusgruppide lõikes, %

3.9 Laenukogemused

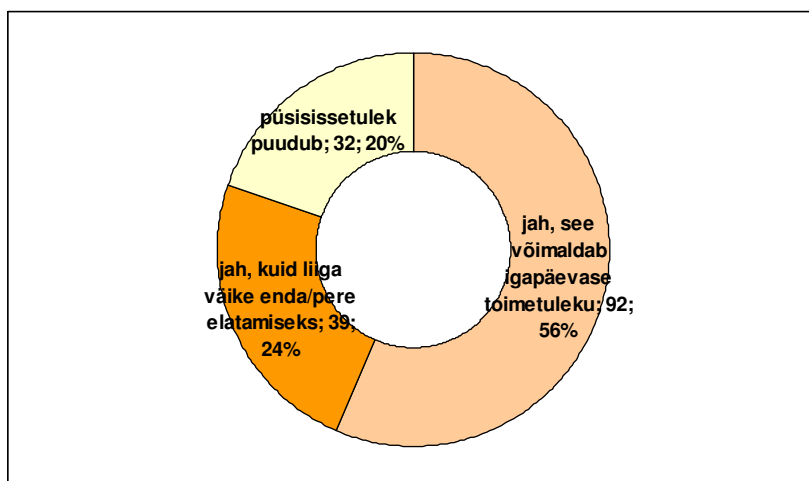
Ise on pangalaenu võtnud üle poole (56%) vastajatest ja samuti on üle pooltel vastajatest pereliige pangalaenu võtnud (joonis 9). Pereliikme pangalaenu võtmisega on halbu kogemusi 7% vastajatest. Oma sugulastelt ja tuttavatelt on raha laenanud ainult 8% vastajatest.

Joonis 9. Vastajate jaotus laenu- ja käendamiskogemuse järgi, %

Kes on olnud pangalaenu võtjad? Küsitud ei olnud pangalaenu võtmise aega, küsiti lihtsalt laenukogemuse kohta. Pangalaenu on võtnud 83 naist, pangalaenu kohta vastamise ajal on 75% neist kooselus, nad on võrdselt kõikidest vanusgruppidest (kuni 35, 36-45 ja üle 45-aastased). Laenukogemusest rääkides on 40% pangalaenu võtnud naistest ettevõtjad ja kahel kolmandikul on olemas püsisissetulek. Ankeedi täitmise ajal puudub püsisissetulek igal kaheksandal isikliku pangalaenu kogemusega naisel.

3.10 Ettevõtluse tulu ja pere raha

Joonis 10. Vastajate arv ja jaotus püsisissetuleku järgi

Küsi, kas vastajal on mingi püsisissetulek. Veidi üle poodel vastajatel (56%) võimaldab püsisissetulek igapäevase toimetuleku, neljandikul küll on sissetulek, kuid see on liiga väike ja viiendikul vastanutest püsisissetulek puudub (joonis 10).

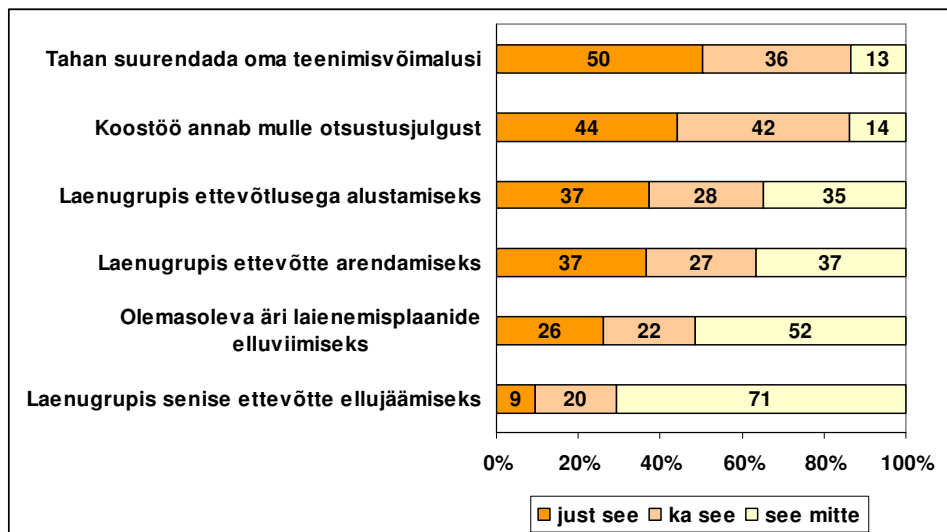
Kolmandik vastajatest on ettevõtjad. Ettevõtluse tulu moodustab pere sissetulekus alla poole ligi kahel kolmandikul (60%) vastanud naisettevõtjatest. Igal kümnendal naisettevõtjal moodustab ettevõtlusest saadav tulu poole sissetulekust. Ligi iga neljas (23%) naisettevõtjatest vastas, et ettevõtlusest saadav tulu ongi nende ainus sissetulek.

Kaks kolmandikku (67%) naisettevõtjaid väidab, et suudavad ettevõtluse ja pere raha lahus hoida. Ühel kolmandikul on ettevõtlusest saadav tulu igapäevaselt pere toimetulekuks ülioluline.

Iga seitsmes naisettevõtja proovib ettevõtte ja oma pere rahakotti lahus hoida, kuid see ei õnnestu. Ligi iga viies (18%) naisettevõtja ütleb, et ei suuda ettevõtluse ja pere rahakotte lahus hoida.

3.11 Laenugrupis osalemise põhjus

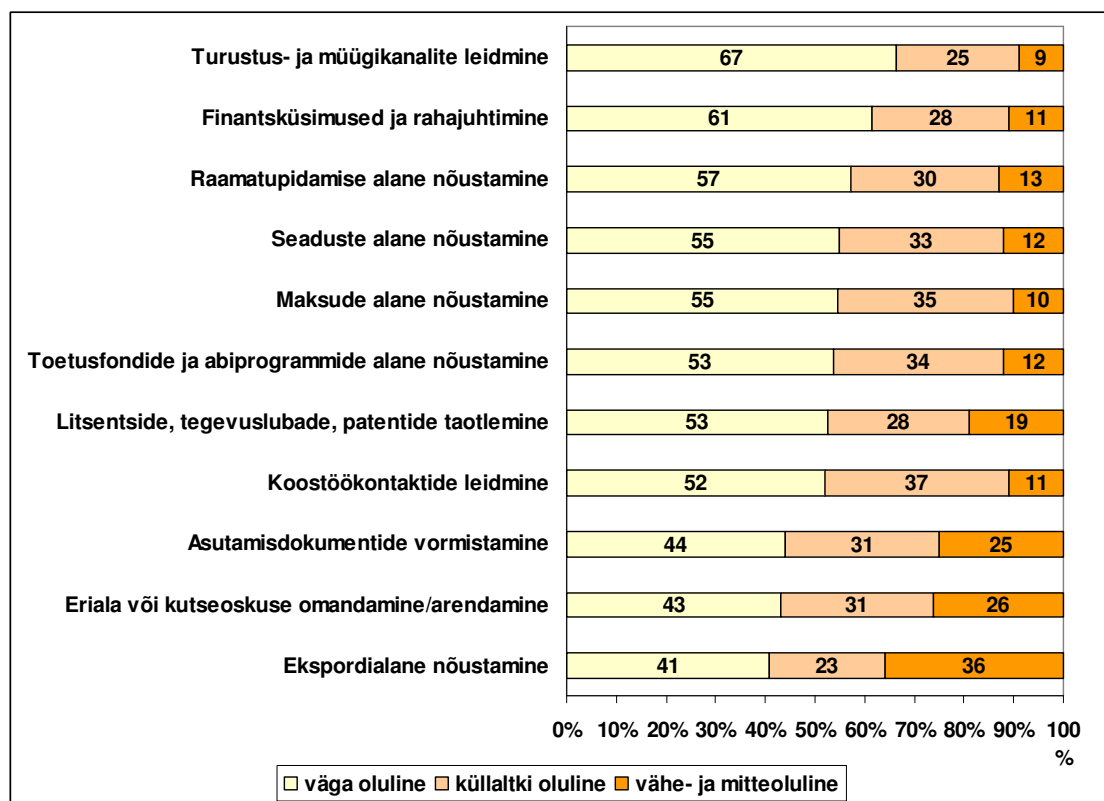
Laenugrupis osalemise peamiseks põhjuseks on oodatult oma sissetulekute suurendamise võimalus (**joonis 11**). Kuigi tegu on hästiharitud vastajatega, kellest enamusel on olemas üks või mitu õpitud ametit, ei ole vastanutel piisavalt enesekindlust. Ebakindlus ja enese alahindamine on suur probleem, mille lahendamiseks tuleb projekti eestvedajatel tegeleda. Naised tahavad teha koostööd, õppida koos ning jagada oma kogemusi.

Joonis 11. Vastanute jaotus ootuste järgi laenugrupis osalemisele, %

3.12 Ootused ettevõtlusalasele nõustamisele

Kuna varasemad uuringud on näidanud seda, et hinge- ja suhtlemisalaseid koolitusi on naised alati nõus läbima, kui neil vähegi võimalusi on, siis nende kohta antud uuringus ei küsitud. Ärialasest nõustamisest ja koolitustest peetakse vajalikuks ning eriti oluliseks turundust ja rahajuhtimist (**joonis 12**). Antud projektis osalevatele naistele on vähemoluline kutseoskuste arendamine, intellektuaalse õiguse küsimused ja ekspordialased teadmised.

Joonis 12. Vastanute jaotus hinnangute järgi ettevõtlusalase nõustamise valdkondadele, %

Küstiti, missuguses valdkonnas Teie ettevõtte tegutsema hakkab või tegutseb. 22 küsitletut ei vastanud. Pooled vastanutest kavatsevad hakata tegelema väiketootmise ja teenindusega, 6% põllumajanduse ja 4% kaubandusega.

Kaks viiendikku vastanutest vastas, et hakkavad tegelema muu valdkonnaga ja selle peamiseks põhjuseks oli see, et nad soovivad tegeleda mitmes valdkonnas, näiteks teeninduse ja kaubandusega või lausa teeninduse, kaubanduse ja väiketootmisega. Naised on paindlikud ja harjunud tegelema mitme asjaga.

61 vastanut täpsustab oma tegevusvaldkonda, kuid neist 7 ei tea veel soovitud tegevusvaldkonda (tabel 7).

Tabel 7. Olemasolev või soovitud tegevusvaldkond

ei tea veel	7	käsitöötooted ja -teenused	1
finantsala	2	lapsed	1
haldus, raamatupidamine	1	loodusharidus	1
heategevus	1	loomeettevõtlus	1
ka põllumajandus	1	mesindus	1
kaubandus, hoiuteenus	1	metsandus	1
keeleõpe	1	nahkade parkimine	1
kodumajutus (eramajas) Narva-Jõesuus	1	nõustamine	2
koolitus	2	nõustamine ja teenused	1
koolitus ja projektijuhtimine	1	nõustamisteenindus	1
koolitus, nõustamine	1	projektijuhtimine, ajakirjandus	1
käsitöö	1	projektijuhtimine, juhtimine	1
käsitöö, põllumajandus	1	psühholoogia	1
käsitöö, õmblusteenus	1	põllumajandus, kaubandus	1

sotsiaalvaldkond - lapsed	1	tootmine sh väiketootmine, kaubandus	1
sotsiaalvaldkond	2	tootmine sh väiketootmine	1
suhtekorraldus	1	tootmine sh väiketootmine, põllumajandus	4
teenindus, kaubandus	2	tootmine sh väiketootmine, teenindus	5
teenindus, konsultatsioon	1	tootmine sh väiketootmine, käsitöö	1
teenindus, koolitus, nõustamine	1	turism	1
teenindus, puukooli pidamine	1	õmbuskoolitus	1
teenindus, põllumajandus	1		

3.13 Suurimad ohud seoses laenugrupiga

Ohtudele seoses laenugrupiga ei soostunud arutlema 22 küsitletud. Peamise probleemina näeb kolmveerand vastajatest seda, et mõni liige ei maksa laenu õigeaegselt tagasi. Neljandik vastanutest kardab laenugrupi liikmeid, kes ei oska hoida võõraid saladusi. 53 vastanut täpsustas oma hirne laenugrupiga seoses (**tabel 8**), üks neist arvas, et see ei ole asjakohane küsimus.

Tabel 8. Vastanute poolt nimetatud ohud seoses laenugrupiga

ei hoia saladust	21	olen optimist	1
mõni liiga isekas, ei hoia saladust	11	puudub laenu kogemus isiklikult	1
mõni liiga isekas	2	usaldus	1
ei hoia saladust, mõni liige on liiga isekas	2	võib-olla laenu mittesihipärane	
ei hoia saladust, tasa ja targu	1	kasutamine	1
ei hoia saladust, tervislik seisund	1	ei oska vastata	2
ei ole pädevat eestvedajat	1	ei karda eriti midagi; ei ole eelarvamusi;	
ei oska kommenteerida, hetkel info	1	ei oska kartagi; ei oska nimetada; ei oska	
mõni liige ei maksa laenu õigeaegse	1	karta	5
nimetatud riskid on alati	1		

3.14 Võimalikud probleemid projektis osalemisel

Võimalikud takistused koostöö ja kokkusaamiste osas on rohkem seotud perekonnaga, vähem transpordiküsimustega. Ligi neljandik vastajatest kardab transpordiprobleeme ja veidi üle neljandiku arvab, et projekti kokkusaamistele võiks lapsi kaasa võtta. Alla 7-aastaseid lapsi on 45 naisel, neist 16 naisel on mitu alla 7-aastast last. Pooled nendest, kellel on alla 7-aastaseid lapsi, soovivad projekti kokkusaamistele tulla koos lastega. Iga kolmas vastanu ütleb, et ei saa mitut päeva järjest kodust ära olla. Igal kaheksandal vastajal ei toeta elukaaslane tema tegemisi ja igal seitsmendal on kodus keegi hooldustvajav pereliige.

Kokkuvõte ja soovitus

Antud uuringus osales 165 naist vanuses 19-77 ja kaks viiendikku vastanutest olid üle 45 aasta vanad. Pooled neist elavad külas ja ülejäänud alevis või väikelinnas. Ligi 90% vastajatel on lapsi ja keskmiselt elab kaks kolmandikku vastajatest lastega koos. Kahel kolmandikul üle 45-aastastel naistel elavad lapsed eraldi.

ETNA Mikrokrediidi projektis osaleda soovivate naiste hariduslik tase on kõrge, 80% on keskeri- ja kõrgharidusega. Üle poolte naistest omab mitut elukutset ja kahel viiendikul on olemas mingi õpitud amet. Oma kutseoskust saaks oma ettevõttes kasutada 60% naisest, kuid ülejäänud soovivad saada uusi oskusi. Naised on olnud aktiivsed enesetäiendamises ja kaks kolmandikku on osalenud mõnel psühholoogiaalasel kursusel, kusjuures iga seitsmes on käinud kolmel ja enamal taolisel kursusel. Pooled vastanud on käinud projektijuhtimise kursusel, ettevõtlusalasel kursusel ja terviseiga seotud kursusel. Ärijuhtimise kursusel on käinud kolmandik. Samas tunnevad üle poolte naistest, et oma ettevõtte loomisel tuleb neil puudus oskustest ja teadmistest. Naistel on madal eneseusk ja see probleem puudutab rohkem vanemaalisi naisi.

Nooremad naised on enesekindlamad ja nad usuvad, et neil on pereliikmete toetus ja nad ise otsustavad oma ettevõtlusküsimuste üle. Samas tunnevad nad teadmiste ja oskuste puudumist, mistõttu noorematele naistele on rohkem vaja teadmisi ja ettevõtlusega seotud koolitust ja nõustamist. Vanematel naistel on päris tõsiseid probleeme eneseusuga ja võib olla selle tõttu ei usu nad ka pereliikmete toetusse. Samas tunnevad vanemad naised end ettevõtlusega seotud eriteadmistes võrreldes noortega kindlamalt. Seetõttu tuleb projekti tegevuste kavandamisel mõelda vanemate naiste enesekindluse kasvatamise võimaluste peale.

Nooremad naised on poliitiliselt palju passiivsemad kui vanemad naised, samas usuvad naised kõikidest vanusgruppidest, et suudavad mõjutada kohalikku elu. Kohaliku elu arendamisel oleks oluline tõsta noorte naiste huvi poliitiliste mõjutusvõimaluste vastu. Rahvusvahelised uuringud on näidanud, et oskusliku laenugrupi juhtimise ja arendamisega toimub grupiliikmete võimustamine.

Vastamise ajal on küsitletud maanaistest üle kolmandiku seotud palgatööga ja kolmandik on seotud ettevõtlusega. Kolmandikul vastanutest on olemas ettevõtluskogemus. Kümnelt naisel on see alla ühe aasta ja 47 naisel on see üle aasta. Ettevõtlusstaaži on ettevõtlikel vastajatel keskmiselt kaheksa aastat. Ettevõtlus- ja juhtimiskogemus on väga suureks enesekindluse ja eneseusu allikaks. Need, kellel on see kogemus olemas, usuvad endasse ja oma tegemiste edusse. Laenugruppidel on võimalus liita väga erineva taustaga naisi, samas hoitavad senised uuringud, et laenugrupi liikmete valik ja gruppidentiteedi arendamine on väga olulised.

Projekti tegevuste kavandamisel tuleb arvestada, et pooled maanaised on nii laste eest hoolitsemisel kui igapäevast majapidamistööde tegemisel esmavastutajad ning vaid pooltel vastanutel on võimalik neid kohustusi jagada elukaaslase või mõne teise pereliikmega. Samuti on tarvis arvestada sellega, et igal kaheksandal vastajal ei toeta elukaaslane tema tegemisi ja igal seitsmendal on kodus keegi hooldustvajav pereliige.

Üle poole naistest on võtnud pangalaenu ja vaid üksikutel juhtudel on see olnud halb kogemus. Poolte vastajate pereliikmetest on samuti keegi pangalaenu võtnud ja laenu tagasimaksmisega on läinud hästi. Pereliikme halba laenukogemust tõdeb 7% vastajatest. Kui Kaarna jt (2012) VKEde uuring näitas, et pooltel juhtudel laenati ettevõttele lisafinantseeringuks vajaminev raha sõpradelt ja perekonnalt, siis antud uuringus oli sugulastelt või sõpradelt raha laenanud vaid 8% vastanutest.

Seoses laenugrupiga näeb peamise probleemina kolmveerand vastajatest seda, et mõni liige ei maksa laenu õigeaegselt tagasi. Neljandik vastanutest kardab laenugrupi liikmeid, kes ei oska hoida võõraid saladusi. Projekti üritustele kohalesaamiseks võib transpordiprobleeme olla neljandikul naistel, sest neil puuduvad transpordivõimalused ja kolmandik vastanutest ei saa olla kodust ära mitu päeva järjest. Neljandik vastanutest arvab, et kokkusaamistele võiks lapsi kaasa võtta. 45 vastajal on alla 7-aastaseid lapsi ja nendest tahaksid pooled, et projekti üritustele saaks lapsi kaasa võtta. Seetõttu võiksid projekti ürituste korraldamisel mõelda ka väikelaste hoiule.

Kasutatud kirjandus

Aaltio, I.; Kyro, E.; Sundin, E. (eds)(2008). Women, Entrepreneurship and Social Capital: A Dialogue and Construction. Copenhagen, Denmark: Copenhagen Business School Press.

Acker, J. (2006). Inequality regimes: Gender, class and race in organizations. *Gender & Society*, 20, 441-464.

Ahl, J. H. (2002). The Making of the Female Entrepreneur. Jönköping International Business School, JIBS Dissertation Series No. 015, Parajett AB.

Aitsam, V. (2012). Pank pageb, teeks siis naistepanga! *Maaleht*, 9. veebruar 2012.

<http://www.maaleht.ee/news/uudised/eesti-uudised/pank-pageb-teeks-siis-naistepanga.d?id=63891731>, vaadatud 25. oktoobril 2012.

Avatud Eesti Fond. Eestis alustab tegevust naisettevõtjatele suunatud mikrokrediidi programm. Pressiteade, 24. august 2012. <http://www.oef.org.ee/uudised/artikkel/a/eestis-alustab-tegevust-naisettevotjatele-suunatud-mikrokrediidi-programm.html>, vaadatud 11. septembril 2012.

Brush, C. G. (1997). Women-owned businesses: Obstacles and opportunities. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, vol. 2 (no. 1), pp. 1–24.

Chen, A. M. and Mahmud, S. (1995). Assessing Change in Women's Lives: A Conceptual Framework. Working Paper No 2. BRAC-ICDDR,B. Joint Research Project.

Connell, R. (2006). Glass Ceilings or Gendered Institutions? Mapping the Gender Regimes of Public Sector Worksites. *Public Administration Review*, 837-849.

Connell, C. (2009). Women in Business. In: C. Wankel (Ed.), *Encyclopedia of business in today's world*. (pp. 1715-1721). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Daley-Harris, S. ja Zimmerman, J. (2009). Microfinance does not usually serve the very poor, for whom it can represent a route into debt rather than a way out of poverty. *Enterprise Development and Microfinance*, 20(2), 79–85.

Duquaine-Watson, J. (2011). Grameen Bank of Bangladesh. In M. Stange, C. Oyster, & J. Sloan (Eds.), *Encyclopedia of women in today's world*. (pp. 638-639). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Eesti Statistika. Leibkonnad tüübi järgi. Statistika andmebaas, www.stat.ee, vaadatud 30. oktoobril 2012.

England, P. (2010). The gender revolution: Uneven and stalled. *Gender & Society*, 24, 149-166.

Grameen Bank: Bank for the Poor. Homepage. <http://www.grameen.com/>. 16 Decisions (16 otsust). http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=109, vaadatud 11. septembril 2012.

Henry, C. (2008). Women entrepreneurs. In C. Wankel (Ed.), *21st century management: A reference handbook*. (pp. I-51-I-60). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

Hisrich, R. D., & Brush, C. G. (1986). *The woman entrepreneur: Starting, managing and financing a successful new business*. Lexington, MA: Lexington Books.

- Juurus, K. (1998). Kehvikute pankur.
<http://blog.ekspress.ee/Arhiiv/Vanad/1998/41/Tempo/Valismaa1.html>
- Kaarna, R. ; Masso, M. ; Rell, M. (2012). Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusuundumused. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Laas, A. (2001). Ettevõtlus on elamise viis. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Laas, A. (2003). Materra – rohkem kui üks projekt. Turismi- ja naisettevõtluse arendamisest Põlvamaal. Ecos-Ouverture projekt. Põlva: Põlva Maavalitsus,
<http://www.ut.ee/gender/?id=9&ln=1#naisettev>, vaadatud 25. oktoobril 2012.
- Lewis, A., & Kipley, D. (2012). Microfinance. In *Encyclopedia of new venture management*. (pp. 334-335). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Lorber, J. (1995). *Paradoxes of gender*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Loscocco, K and Bird, R. S. (2012). Gendered Paths: Why Women Lag Behind Men in Small Business Success. *Work and Occupations*, 39(2), 183–219.
- Mahmud, S. (2003). Actually How Empowering is Microcredit? *Development and Change*, 34(4), 577-605.
- Moniruzzaman, M. (2011). Group Management and Empowerment: Lessons from Development NGOs in Bangladesh, *Journal of South Asian Development*, 6(1), 67 –91.
- Moore, D. P. (1990). An examination of present research on the female entrepreneur - Suggested research strategies for the 1990's . *Journal of Business Ethics*, 9 (4–5), 275–281.
- Moore, D. P. (2007). Careerpreneurs: The 21st century strategic womenpreneurs. In A. D. Bührmann, ed. , K. Hansen, ed. , M. Schmeink, ed. , & A. SchöUttelndreier (Eds.), *Entrepreneurial diversity- UnternehmerInnen zwischen Business-Plan und Bricolage*. Münster, Germany: LIT Verlag.
- Moore, D. (2010). Women as entrepreneurs and business owners. In K. O'Connor (Ed.), *Gender and women's leadership: A reference handbook*. (pp. 443-457). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Nawaz, S. (2010). Microfinance and Poverty Reduction: Evidence from a Village Study in Bangladesh. *Journal of Asian and African Studies*, 45(6), 670–683.
- Owen, M., & Greene, P. (2004). Time use. In W. Gartner, K. Shaver, N. Carter, & P. Reynolds (Eds.), *Handbook of entrepreneurial dynamics: The process of business creation*. (pp. 104-115). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Perry, M. (2012). Gender and industry preferences. In *Encyclopedia of new venture management*. (pp. 212-213). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Raheim, S., Noponen, H., & Alter, C. (2005). Supporting women's participation in community economic development: The microcredit strategy. In M. Weil, M. Reisch, D. Gamble, L. Gutiérrez, E. Mulroy, & R. Cnaan (Eds.), *The handbook of community practice*. (pp. 548-567). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Riigikontroll (2010). Riigi ettevõtlustoetuste mõju Eesti majanduse konkurentsivõimele.
<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/ettevotlus/Riigi%20ettev%C3%B5tlustoetuste%20m%C3%B>

5ju%20Eesti%20majanduse%20konkurentsiv%C3%B5imele Riigikontroll 2010.pdf, vaadatud 22. oktoobril 2012.

Sayers, J. (2012). Home-based businesses. In *Encyclopedia of new venture management*. (pp. 232-236). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

Sebstad, J. and Chen, G. (1996). *Overview of Studies on the Impact of Microenterprise Credit*. Washington, DC: Assessing the Impact of Microenterprise Services, Management Systems International. <http://www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0708/DOC2039.pdf>, 25. septembril 2012

Swedbank ja Konjunkturiinstituut (2012). Üha rohkem inimesi otsustab ettevõtjana tulu teenida. <https://www.swedbank.ee/about/privatefinances?language=EST>, vaadatud 30. oktoobril 2012.

Talves, K.; Laas, A. (2005). Maanaiste ettevõtlus. FEM projekti uuringu aruanne. <http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=37374>, vaadatud 25. oktoobril 2012.

WES (2012). Activity Report 2009-2010. European Network to Promote Women's Entrepreneurship (WES). http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/women/documents/wes_activities_report_2009_10_en.pdf

Lisa 1. Ankeet ja tulemused

TÖÖTAMINE JA KOGEMUSED

1. Mis on praegune tööine staatus? n=165

1	töötü	14,5%	6	pensionär	- 3,6%
2	palgatööline	33,3%	7	mul on mitu staatust	24,8%
3	ettevõtja	12,7%		nimetage.....	
4	õppur	2,4%			
5	koduperenaine	8,5%			

2. Kas omate mingit elukutset? n=160

- 1 jah, mitut - 52,5%; 2 jah, ühte - 40,6%; 3 ei oma - 6,9% → **küsimus 4**

3. Kas saate kasutada oma kutseoskust oma ettevõtluses? n=130;

- 1 jah, täiesti - 60,0%; 2 vähesel määral - 23,1%; 3 ei - 16,9%

4. Mis on peamised takistused oma ettevõtte loomisel?

		Just see	Ka see	See mitte	n
A	Puudulikud oskused	8,5	51,9	39,5	129
B	Puudulikud teadmised	9,4	58,3	32,3	127
C	Eriteadmiste puudumine (nõuded jne)	18,5	56,9	24,6	130
D	Eneseusu puudumine	15,0	38,6	46,5	127
E	Pereliikmete toetuse puudumine	7,1	21,4	71,4	126
F	Puuduvad finantsvahendid	53,6	36,2	10,1	138
G	Saab ka ilma registreeritud ettevõteteta hakkama	17,6	34,4	48,0	125

5. Missugused on Teie senised kogemused?

	Kas teil on kogemus...	Jah, alla ühe aasta	Jah, kogemus üle ühe aasta	Ei	n
A	...palgatöötajana avalikus sektoris	5,5	64,1	30,3	145
B	...palgatöötajana erasektoris	10,6	63,6	25,8	132
C	...ettevõtjana	7,4	34,6	58,1	136
D	...ettevõtte juhina	4,5	34,1	61,4	132
E	...projektijuhina	12,4	25,6	62,0	129
F	...iseenda ülalpidajana	5,2	64,9	29,9	134
G	...perekonna ülalpidajana	8,2	51,5	40,3	134

6. Kas olete viimase viie aasta jooksul...

		Ei	1-2 kursusel	3 ja enamal	n
A	...osalenud projektijuhtimise kursustel	53,7	38,8	7,5	147
B	...osalenud üldistel ettevõtluskursustel	48,0	45,3	6,7	150
C	...osalenud mõnel ärijuhtimise kursusel	64,3	32,2	3,5	143
D	...osalenud psühholoogiaalasel kursusel (suhtlemine, eneseregulatsioon, hingekriisid jne)	34,4	50,3	15,2	151
E	...osalenud tervise ja kehaga seotud koolitustel	47,3	42,7	10,0	150

7. Kas olete viimase viie aasta jooksul...

		Jah	Ei	n
A	...kirjutanud projekti	44,7	55,3	159
B	...kirjutanud äriplaani	41,7	58,3	156
C	...võtnud aktiivselt osa mõne seltsi tööst	62,2	37,8	156
D	...võtnud osa kohaliku elu arendamisest	65,2	34,8	161

8. Missuguseks peate oma otsustus- ja mõjujõudu?

		Jah	Vahetevahel	Üldiselt mitte	n
A	Peres arvestatakse minu arvamusega	85,4	13,9	0,6	158
B	Saan otsustada oma ettevõtlusküsimuste üle	77,8	16,3	5,9	153
C	Otsustan ise perekonna rahakasutuse üle	56,8	37,4	5,8	155
D	Osalen jõudumööda kohalikus poliitikas	25,0	19,7	55,3	152
E	Tunnen, et saan oma elukoha elu mõjutada	40,1	43,9	15,9	157
F	Tunnen, et minust ei sõltu midagi	3,4	35,6	61,1	149

ETTEVÕTLUS JA PERE

Kui Te ei ole ettevõtja, siis jätkake küsimusest 16

9. Kui olete ettevõtja, siis mis on Teie ettevõtte ärivorm? n=58

1 FIE (füüsilisest isikust ettevõtja) – 24,1%	4 Usaldusühing – 1,7%
2 OÜ (osaühing) – 53,4%	5 Tulundusühistu 0
3 TÜ (täisühing) - 0	6 MTÜ (mittetulundusühing) 20,7%

10. Missugune on Teie staatus ettevõttes? n= 52

- olen ettevõtte ainuomanik 63,5%
- olen osanik (ettevõttel on mitu omanikku) - 36,5%

11. Kui kaua olete olnud ettevõtja? n=50; keskmine 8 aastat; mediaan 6,5 ja enim vastati, et 10 aastat

12. Kus Teie ettevõtte asub? n=55

- kodus 72,7%
- väljaspool kodu, keskmiselt 7. km kaugusel; mediaan 5 km, mood 7 km

13. Mitu inimest töötab Teie ettevõttes (k.a. Teie ise)? n=53; ei ole töötajaid 9,4%;

1 töötaja – 57,7%; 2 töötajat – 20,8%; rohkem kui 2 – 15,1%

14. Kui suure osa Teie igakuisest sissetulekust moodustab ettevõtlusest saadav tulu? n=48

1 alla poole – 60,4%	4 kogu sissetuleku – 22,9%
2 poole – 10,4%	
3 üle poole – 6,3%	

15. Kas hoiate ettevõtte ja pere rahakoti selgelt lahus? n=55

- jah - 67,3%
- püüan, kuid see ei õnnestu - 14,5%
- ei - 18,2%

16. Kas elate koos elukaaslase/partneriga? n=158; 1 jah - 71,5%; 2 ei – 28,5% → küsimus 19

17. Mis on tema praegune tõine staatus? n=126

1 töötu - 4,0%	5 kodune peremees – 0
2 palgatöeline – 55,6%	6 pensionär – 7,1%
3 ettevõtja – 21,4%	7 tal on mitu staatust, 10,3%
4 õppur – 1,6%	nimetage.....

18. Kas elukaaslane/partner toetab Teie tegemisi? n= 120 ; 1 jah - 87,5%; 2 ei – 12,5%

19. Kui Teil on lapsed, siis kes Teie peres tegeleb kõige rohkem laste eest hoolitsemisega?

n=134

1 mina ise – 47,8%	4 keegi teine – 0,7%
2 abikaasa/elukaaslane – 0,7%	5 mul ei ole lapsi – 9,0%
3 mõlemad – 41,8%	

20. Kes teeb Teie peres peamised igapäeva- ja majapidamistööd? n=156

1 mina ise – 51,3%	4 keegi teine – 1,3%
2 abikaasa/elukaaslane – 1,3%	
3 mõlemad – 46,2%	

21. Kas Teie peres on kellelgi mingeid tõsisid sõltuvusprobleeme? n=155

Nt mängurlus, alkoholism vms ei – 96,1%; jah - 3,9%

SÄÄSTUD JA LAENUD

22. Kas Teil on mingi püsisissetulek? n=163

- 1 jah, see võimaldab igapäevase toimetuleku – 56,4%
- 2 jah, kuid see on liiga väike enda/pere elatamiseks – 23,9%
- 3 ei - 19,6%

23. Missugused on Teie laenu- ja käendamiskogemused viimase kümne aasta jooksul?

		Ei	Jah, positiivne kogemus	Jah, väga halb kogemus	n
A	Olen ise pangalaenu võtnud	43,6	53,2	3,2	156
B	Pereliige on pangalaenu võtnud	43,6	49,7	6,7	149
C	Olen laenanud suurema summa sugulastelt/tuttavatelt	91,6	8,4	0	143
D	Olen käendanud pereliikme laenukohustust	64,6	31,3	4,1	147
E	Olen käendanud tavalise laenukohustust	86,9	11,7	1,5	137

24. Miks tahate laenugrupis osaleda?

		Just see	Ka see	See mitte	n
A	Oma ettevõtlusega alustamiseks	37,3	27,8	34,9	126
B	Oma senise ettevõtte ellujäämiseks	9,2	20,2	70,6	119
C	Oma ettevõtte arendamiseks	36,7	26,6	36,7	128
D	Olemasoleva äri laienemisplaanide elluviimiseks	26,2	22,3	51,5	130
E	Koostöö annab mulle otsustusjulgust	44,3	42,0	13,7	131
F	Tahan suurendada oma teenimisvõimalusi	50,4	36,3	13,3	135

25. Missuguses valdkonnas Teie ettevõtte tegutsema hakkab või tegutseb? n=143

1 tootmine sh väiketootmine – 25,2%	4 kaubandus – 4,2%
2 teenindus (toitlustamine jm) – 25,2%	5 muu valdkond, 39,9%
3 põllumajandus – 5,6%	

26. Mis on Teie arvates kõige suuremaks ohuks seoses laenugrupiga? n=143

- 1 mõni liige ei maksa laenu õigeaegselt tagasi – 72,7%
- 2 mõni liige on liiga isekas – 6,3%
- 3 mõni liige ei oska hoida võõraid saladusi – 9,3%
- 4 muu - 11,2%

OOTUSED

27. Järgnevalt palume Teil hinnata ettevõtlusalase nõustamise valdkondi, mis Teie ettevõtte seisukohast on vajalikud. Märkige iga valdkonna puhul selle olulisuse tase Teie jaoks.

		Üldse mitte oluline	Väheoluline	Küllaltki oluline	Väga oluline	n
A	Asutamisdokumentide vormistamine	11,6	13,7	30,8	43,8	146
B	Litsentside, tegevuslubade, patentide taotlemine	8,3	10,4	28,5	52,8	144
C	Finantsküsimused ja rahajuhtimine	3,4	7,4	27,7	61,5	148
D	Raamatupidamise alane nõustamine	4,8	8,2	29,9	57,1	147
E	Koostöökontaktide leidmine	5,4	6,0	36,9	51,7	149
F	Turustus- ja müügikanalite leidmine	4,0	4,7	24,7	66,7	150
G	Seaduste alane nõustamine	2,7	8,8	33,3	55,1	147
H	Maksude alane nõustamine	4,0	6,0	35,3	54,7	150
I	Toetusfondide ja abiprogrammide alane nõustamine	4,1	8,2	34,2	53,4	146
J	Eksportialane nõustamine	12,3	23,3	23,3	41,1	146
K	Eriala või kutseoskuse omandamine/arendamine	8,1	18,1	30,9	43,0	149

28. Võimalikud takistused koostöö ja kokkusaamiste osas

		Jah	Ei	n
A	Mul puuduvad transpordivõimalused	22,1	77,9	145
B	Mulle meeldiks, kui kokkusaamistele võiks tulla koos lastega	27,8	72,2	144
C	Ma ei saa mitut päeva järjest kodust ära olla	35,4	64,6	144

TEIE PERE

29. Perekonnaseis

n= 161

1 Vallaline – 19,9%

2 Abielus - 62,1%

3 Lahutatud - 11,8%

4 Lesk – 6,2%

30. Mitu last (sh kasulapsed) Teil on? n=157, lapsi ei ole 10,8% vastanutest, neljandikul 1, neljandikul 3 ja kolmandikul 2 last, üksikutel 4-7 last.

31. Kui mitu last elab praegu koos Teiega? n=153, 35% ei ela lapsed enam kodus

32. Kui mitu last on alla 7-aastased? n=150, 70% ei ole väikseid lapsi, 19% vastanutest on 1 laps alla 7 ja 11% on kaks alla 7-aastast last.

33. Kui mitu ülalpeetavat on Teie peres? n=149; 63% vastanutest on peres ülalpeetavaid

34. Kas peale Teie enda loodud pere elab Teiega koos ka teisi sugulasi? n=156,

Nt vanemad jt sugulased

1 ei – 79% 2 jah - 21%

35. Kas Teie peres on keegi, kes vajab hooldust halva tervise, puude tõttu? n=155 ei 85% 2 jah 15%

TEIE ISE

36. Teie vanus n=161; keskmine vanus 43, mediaanvanus 42, kõige rohkem vastajaid 34-aastased

37. Teie haridus n=164

1 põhiharidus – 3,7%

2 keskharidus – 16,5%

3 keskeriharidus 36,0%

4 kõrgharidus - 43,9

38. Teie põhiline elukoht n=163

1 küla – 44,8%

2 alev/alevik – 20,2%

3 väikelinn (alla 10000 elaniku) – 14,1%

4 linn 20,9%